

Arap devriminin vaadleri ve zaafıları

Sungur Savran

Salonların ve parlamentonun devrimci lafebeleri, gerçek hayatta, kendilerini devrimle yüz yüze gelmiş bulduklarında, onu asla tanıyamazlar.

Lev Davidoviç Trotskiy, 1921

Dolayısıyla, eğer [1905] Rus devrimi bize herhangi bir şey öğretiyorsa, her şeyden önemlisi kitle grevinin suni biçimde “yapılmadığı”dır, keyfi biçimde “karar altına alınmadığı”dır, “propaganda yoluyla ortaya çıkarılmadığı”dır; tersine, verili bir anda toplumsal koşullardan kaçınılmaz olarak kaynaklanan tarihsel bir olgudur kitle grevi.

Rosa Luxemburg, 1906

Marksist düşüncenin birçok önemli yönü, tarihte yaşanmış somut devrimlerin yakından izlenmesi, inceden inceye tahlil edilmesi ve derslerinin çıkarılması sonucunda geliştirilmiştir. Bu, özellikle programa ve stratejiye ilişkin meselelerde çok belirgindir. Birkaç örneği hızla sayacak

olursak, Marx ve Engels, burjuvazinin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devrimci karakterini yitirmeye başladığını ve proletaryanın sürekli devrim yoluna girmesi gerektiğini 1848 devrimleri içinde burjuvazinin bir sınıf olarak davranışını gözleyerek çıkarsamışlardır. Ayrıca, Avrupa devrimi perspektifine de 1848 devriminin tek tek ülkelerdeki olanaklarının sınırlarını görerek ulaşmışlardır. Daha sonra 1871’de, Paris Komünü’nün işçilerin iktidarı altında devlete verdiği şekil, Marx için o ana kadar içi doldurulmamış “proletarya diktatörlüğü” kavramının ana hatlarını ve temel ilkelerini türettiği tarihsel örnek olmuştur. Lenin, tarihte ilk kez ortaya 1905 Rus devriminde çıkan sovyetleri işçi iktidarının organları olarak bu devrimde tanımış, bu sayede 1917’de bütün dikkatini derhal sovyetler üzerine toplayarak “Bütün iktidar sovyetlere!” şiarını yönelişinin merkezine yerleştirmiştir. Rosa Luxemburg, proletaryanın devrimci stratejisini tartıştığı ünlü çalışması *Kitle Grevi, Siyasi Parti ve Sendikalar*’ı bütünüyle 1905 Rus devriminin dersleri ışığında kaleme almıştır. Nihayet, Trotskiy, sürekli devrim teorisini ve programını istihareye yatarak değil, 1905 Rus devriminin serbest bıraktığı dev tarihsel güçlerin keskin ve isabetli bir analizinden hareketle geliştirmiştir.

Öyleyse, 21. yüzyılın Marksistlerine düşen de bugünün devrimlerini ve devrimci hareketlerini kılı kırk yararak incelemek, analize ve değerlendirmeye tâbi tutmak ve bunlardan devrimci strateji ve program açısından dersler çıkarmaktır. Hele hele, başta Sovyetler Birliği ve Çin olmak üzere, 20. yüzyıl sosyalist inşa deneyimlerinin çökmüş olduğu bu tarih aşamasında, yeni devrimlerin ne tür özellikler ve dinamikler taşıdığını anlayabilmek, doktrinerler açısından değil ama devrimci partiyi ve Enternasyonal’i inşa ederek proletaryaya yol gösterecek araçlar yaratma işini ciddiye alan devrimciler açısından hayati bir önem taşır.

Ama devrimleri inceleyip derslerini çıkarabilmek için, önce devrimleri tanıyabilmek gerek! Dünya bir yana, Türkiye’de solun büyük bölümü henüz devrimi gördüğünde tanıyamıyor ki derslerini çıkarabilsin! Tabii, devrimi tanıyamayanın yarın kendi topraklarımızda patlak verdiğinde bu devrime öncülük yapması da beklenemez. Olsa olsa devrimin peşinden sürüklenebilir böyleleri -ya da çok atak çıkıp öne geçtikleri takdirde, işçi sınıfını ve ezilenleri yanlış yola sürüklerler.

Solun büyük bölümünün, sadece Türkiye’de değil dünyada da, devrimi gördüğünde tanıyamaması çok somut olgularla karşımıza çıkıyor. Sorun, 21. yüzyılın ilk devrimci kabarışlarının görüldüğü Latin Amerika’da

başladı. Stalinizmin değişik varyantlarına körce ve kölece bağlılığı sonucunda, Sovyetler Birliği'nin veya Çin'in çöküşü ile feleğini şaşırان sosyalist sol nereden, nasıl, ne içerikle gelirse gelsin, her ilerici atılımı devrim zannetmeye başladı. Chávez yönetimindeki Venezüella'da, burjuva devletin sürekliliğinde hiçbir gedik açılmamış, sermayenin sosyal hakimiyetine dokunulmamış olduğu halde devrim yaşanıyor zannetti; kapitalist bir topluma "21. yüzyıl sosyalizmi" adını vermekte beis görmedi. Bolivya'daki Evo Morales yönetimini de Chávez'in kankası olduğu için "devrimci" falan gibi terimlerle andı—Morales'in başkan yardımcısının "And Dağları Kapitalizmi"ni adıyla sanıyla programlaştırdığı gerçeğine rağmen. Bunlara, propagandif, hatta ajitatif mahiyette abartmalar gözüyle bakabilirsiniz elbet. Solun bu denli takatsiz olduğu, bu denli morale ihtiyaç duyduğu bir dönemde, bu abartmanın bir işe yarayacağını da savunabilirsiniz. Kitlelere (ve belki daha bile önemlisi kendinize) yalan söylemediğiniz takdirde!

Chávez Venezüella'sının ve Morales Bolivya'sının devrimci bir yolda olduğu sanrısı, Türkiye'de parlamenter budalalığın solu nasıl kanser gibi sarmış olduğunu, 1971 devrimci atılımının (görünürdeki bütün cıfcaflı retoriğe rağmen) o atılımın mirasçısı örgütlerin çoğunluğu açısından nasıl soluğunu yitirmiş olduğunu ortaya koyuyor. Ama işin daha kötüsü, Chávez'in yüceltilmesi ya da Morales'in pohpohlanması, gerçek devrimleri gözlerden saklıyor. Ekvador'un 2000'de "24 saatlik devrim" yaşadığı, Arjantin'in 2001'de devrimci krizlerle sarsıldığı, ama bu ikisinden çok daha önemlisi, Bolivya'nın üst üste iki kez, 2003'te ve 2005'te devrimin zaferinin eşiğine gelmiş olduğu gerçeğini karartıyor. Burada, devrimi tanıyamamanın çeşitli boyutları var. Bunlardan biri de, **karşı devrimciyi devrimci ilan etmek!** 2005 Bolivya devriminin zafere ulaşmasını engelleyen en önemli güç, emekçi halk kitleleri içindeki en önemli örgütün (MAS) lideri olduğu için Evo Morales'ti. Morales'in seçimle başa gelebilmek için, yani parlamentarist bir stratejik yöneliş uğruna devrime sırtını çevirmesi ve böylece emekçi kitleleri bölmesi sayesinde ki, burjuvazi doğmakta olan ikili iktidar durumunun yarattığı tehdidi savuşturarak devrimi kontrol altına alabilmiştir.

21. yüzyılın ilk devrim deneyimi karşısında dünya ve Türkiye solunun kavrayışı bu bakımdan sefalet düzeyindedir. Yine de Latin Amerika sözkonusu olduğunda, coğrafi ve kültürel mesafe, Türkiye solunda yapılan yanlışları bir nebze de olsa affedilebilir kılıyor. Ama şimdi, 21. yüzyılın ilk onyılında Latin Amerika'da yaşanan devrimci deneyimlerden öğrenme

fırsatını yitirdikten sonra, Türkiye solu Arap dünyasına bakıyor ve devrim falan göremiyor! Oysa, Kuzey Afrika diye bilinen bölge, yani bizdeki eski adıyla Mağrip (Arap Garbı, yani Batısı), Osmanlı'dan kopalı daha sadece iki yüzyıl oluyor. Hatta en son kopanı, Osmanlı'nın eski Trablusgarp vilayeti, yani bugünkü Libya, bu yıl tam tamına yüzüncü yılını idrak ettiğimiz İtalya ile savaştan (1911) sonra kopuyor Osmanlı'dan. Devrimin sonradan yayıldığı Maşrik'in (Arap Şarkı, yani Doğusu) büyük bölümü ise Birinci Dünya Savaşı'nın neredeyse sonuna kadar Osmanlı topraklarının parçası olduğuna göre, çok yakın döneme kadar birlikte, iç içe yaşadığımız toplumlardan söz ediyoruz. Din, dil, kültür, coğrafya, bu kadar ortaklığımız olan toplumlarda olan biteni daha yakından izleme olanağına sahip olduğumuz açık. Ama Türkiye solu bir kez daha bakıyor...ve devrimi göremiyor!

İroni üzerine ironi. Kendine “sosyalist” diyen, hatta Marksizmi bile bir ölçüde savunmaya çabalayan sol devrimi tanıyamazken, neredeyse otuz yıldır devrimlerin tarihin gündeminden çıkmış olduğunu iddia eden liberal ve sol liberal kanatta birçok yazar ve gazeteci ağız dolusu “devrim” diyordu Arap dünyasında yaşanan olaylar için. Dünya çapında, büyük Fransız devriminin iki yüzüncü yıldönümü (1989) etrafında patlak vermiş bir tartışma bağlamında, François Furet adlı bir Fransız tarihçisinin ve çalışma arkadaşlarının ileri sürdüğü görüşler eşliğinde eski devrimler zaten yeterince aşağılanmıştı. Buna 1989'da Doğu Avrupa'nın, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü eklenince, devrimler, sol liberaller de dâhil liberalizm tarafından tarihin doğal seyrini saptıran, değişimi mümkün olanın ötesine ya da dışına doğru zorlayan olaylar olarak nitelenmeye başladı. Liberallerin nefretle andığı “toplumsal mühendisliğin” en uç ifadesi olarak görülüyordu devrim. Buna bir de “tarihin sonu” tezinin akrabası olan, daha ziyade soldan kaynaklanan bir başka görüş ekleniyordu: Devrimler çağı sona ermiş, demokrasi çağı başlamıştı. Yani değişim, aynen Fukuyama'nın söylediği gibi, burjuva parlamenter kalıplar içinde gerçekleşecekti bundan böyle. Kısacası, liberalizmin ve sol liberallerin devrime yaklaşımı, tiksini-me ile güya gerçekçi bir gözlemin, yani devrimler çağının kapanmış olduğu iddiasının huzursuz bir bileşimiydi. Yıllar geçtikçe, gerici bir dönemde pratikte pek bir devrim görülmeyince de, bu görüşler sanki yerleşik bir içtihat haline geliyordu.

Arap dünyasında patlak veren olaylar, bu içtihadı liberallerin kendi ağızlarından yerle bir etmiş oldu. Bunun, yıllardır savunulan görüşlerin

iflası olduğunu itiraf etmek anlamına geldiğini hiçbir liberal gündeme getirmeydi. Sosyalistlerin de çoğunluğu ortalıkta devrim falan olmadığı iddiasında olduğu için, liberallerin bu konuda sıkıştırılması mümkün değildi. Sonunda, liberalizmin bu kendi kendisiyle çelişen görüşleri anlaşılamaz ve açıklanamaz bir olgu olarak kaldı. Sorun büyük ölçüde, aşağıda göreceğimiz gibi, Arap devrimlerinin ufkunun burjuva liberal bir açılımla sınırlı olacağı umut ve öngörüsü ile ilgili. Bizim öngörümüz, çok uzak olmayan bir gelecekte, özellikle Arap devrimleri bu ufkun ötesine doğru hamleler yapabildiği takdirde, liberal kampın “devrim” terminolojisinden vazgeçeceği

Bu yazıda bizim amacımız, ilk günden beri “Arap devrimi” olarak nitelendiğimiz gelişmelerin, proletaryanın uluslararası ölçekteki mücadelesinin çıkarları açısından bir değerlendirmesini yapmak. Yani bir bakıma bu devrimin yakın gelecek açısından derslerini çıkarmak. Bunu yaparken, bir yandan da içinde yaşadığımız tuhaf entelektüel ortama değinmek, değişik kanatlarla Arap devrimine ilişkin tezleriyle ilgili olarak polemik yapmak elbette kaçınılmaz olacak. Ama amaç polemikten çok gelecek için ders çıkarmaktır.

Arap devriminin ana hatları

Arap dünyasında muazzam bir volkanik patlama gibi ortaya çıkan toplumsal olaylar, bilindiği gibi, 17 Aralık 2010 günü Tunus’ta, Muhammed Buazizi adlı bir diplomalı işsiz seyyar satıcının belediye zabıtası tarafından aşağılanması dolayısıyla kendini yakmasıyla başladı. Buazizi’nin yaktığı kıvılcım, sadece Tunus’u değil, neredeyse bütün Arap dünyasını yangın yerine çevirecekti.

Bugün, Buazizi’nin kendini yakmaya giriştiği günden yaklaşık altı ay sonra geldiğimiz noktada durum şudur. İki Arap ülkesinde (Tunus ve Mısır) yaşanan büyük, sebatkâr ve gözüpek kitle eylemleri sonucunda, onyıllardır ülkelerinin başına çökmüş olan iki despot (Zeynel Abidin bin Ali ve Hüsnü Mübarek) ardı ardına (14 ocak ve 11 Şubat) gayet kısa bir zaman dilimi içerisinde (sırasıyla 28 ve 18 gün) devrilmiştir. Yemen’de üçüncü bir diktatör (ve başbakanı, başbakan yardımcıları, meclis başkanı, bakanları vb.vb.) ölümcül yaralarla Suudi Arabistan’ın hastanelerinde yatmaktadır: rejim komadadır. İki başka Arap ülkesinde (Bahreyn ve Suriye) benzer kitle eylemleri, bu ülkelerin ilkinde kral, ötekinde diktatör konu-

munda olan yöneticilerinin koltuğunu (elbette her birinde farklı ölçüde) sallamaktadır. Bir ülkede (Fas) Şubat ayında düzenlenen gösterilerin etkisi altında yapılan kapsamlı anayasa değişiklikleriyle mutlak monarşiden meşrutiyet rejimine geçilmiştir. İki ülkede (Ürdün ve Suriye) kitle baskısı altında hükümet değişmiştir. En az dört başka Arap ülkesinde (Cezayir, Ürdün, Umman, Irak) Tunus ve Mısır'ın rüzgârının etkisi altında kitleler gösteriler yapmış, bazılarında protestolar sırasında şehitler vermiş ve hükümetlerden ciddi tavizler koparmışlardır. Libya'da bir iç savaş patlak vermiştir. Nihayet, kendine özgü koşullara sahip Filistin'de, 2007'den beri kanlı bıçaklı olan El Fetih ile Hamas, bu olayların etkisi altında bir uzlaşmaya giderek ortak hükümet kurmayı ve yeni seçimler düzenlemeyi kabul etmişlerdir. Belki bundan da önemlisi, 15 Mayıs'ta, yani İsrail'in 1948'de kurulmuş olduğu tarihin Filistinliler tarafından "Nakba" ("Felaket") olarak anılan yıldönümünde, Suriye'den, Lübnan'dan, Batı Şeria'dan, Gazze'den on binlerce Filistinli ve destekçisinin İsrail devletinin bu ülkeler ile yapay sınırlarını, ölüm pahasına çiğnemeleri olmuştur. Bu eylem Haziran başında, Altı Gün Savaşı'nın, Filistinlilerce "Naksa" ("Yenilgi") olarak anılan yıldönümünde, yine ölümler pahasına tekrarlanmıştır.

Topu topu altı aylık bir süre içinde ortaya çıkan bu büyük çalkantının küçümsenmesi mümkün değildir. Tersinden bakılırsa, yani Arap dünyasında hangi ülkenin bu büyük çalkantıdan bağımsız kaldığı sorulursa, durumun ciddiyeti belki daha bile iyi anlaşılır. Kuzey Afrika'nın batı ucunda yer alan, her zaman biraz yalıtılmış konumda olan Moritanya ile Mısır'ın güneyinde, daha yeni düzenlenmiş bir referandum sonucunda ikiye bölünmüş olan, ayrıca Darfur'da bir savaş yaşayan, yani başı zaten yıllardır belada olan Sudan bu olaylardan etkilenmemiştir. Arap dünyasının her zaman çeperinde kalmış olan bu iki ülke dışında, bir dinler mozaigi olarak son derecede hassas dengelere sahip olan Lübnan, henüz bu çalkantıdan etkilenmemiştir. Ama Suriye'de yaşanacaklar onun da er ya da geç karışmasına yolaçacaktır. Bu üç (haydi Filistin'i de katalım, dört) ayrıksı ülke dışında, sadece Körfez'in (Bahreyn ve Umman dışında kalan) dört ülkesi Tunus'ta başlayan çalkantıdan doğrudan etkilenmemiştir: Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar. Burada "doğrudan" sözcüğünü çok dikkatli kullanıyoruz. Çünkü bu krallık, emirlik ve şeyhlikler de aslında depremin etkilerini hissetmişlerdir. İlkın, en azından bazıları, olayların kendi ülkelerine sıçramaması için halklarına büyük rüşvet dağıtmıştır: Suudi Arabistan'ın son aylarda halka vaad ettiği ucuz kredi, ücret

artışı, sosyal hizmet vb. paketlerin toplam değeri 96 milyar dolar tutuyor! İkincisi de, bu ülkelerin üyesi olduğu Körfez İşbirliği Konseyi, Bahreyn'deki ayaklanmayı bastırmak için (başta Suudi askeri olmak üzere) 10 bin askerini bu ülkeye yollamıştır.

Demek ki, marjinal vakalar dışında bütün Arap dünyasını içine alan muazzam bir toplumsal ve siyasi çalkantıdan söz ediyoruz. Bundan önceki birkaç onyıllı toplumsal ve siyasi açıdan neredeyse donmuş gibi yaşayan Arap dünyası, altı ayda bir bütün olarak yepyeni bir döneme girmiştir. Şimdi, adım adım merceğimizi yaklaştırarak bu sürecin çeşitli boyutlarını kavramaya çalışalım.

Neden devrim?

Arap dünyasındaki çalkantının devrim karakterini ele alırken, tartışmayı bir yalıtma ya da soyutlama işlemi ile kolaylaştırmayı deneyeceğiz. Bugün büyük mücadelelerin devam etmekte olduğu dört ülkeyi (Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye) şimdilik bir kenara bırakarak, başlangıçta projektörü bütün Arap dünyasına örnek olan Tunus ve Mısır üzerine çevireceğiz. Bu iki ülke hakkında söylenenlerin ötekiler açısından bire bir doğru olduğu varsayamayacağına göre, o ülkelerin her birinde mücadelelerin niteliği konusundaki kanaatimizi aşağıda, yeri geldiğinde somut veriler üzerinden ifade edeceğiz. Tunus ve Mısır'ı böylece diğerlerinden ayırarak ele almak, Arap devrimi olgusunu en arı, en olgun hali içinde gözlemlemeyi mümkün kılacak.

Tunus ve Mısır'da olaylar birbirinden bir ölçüde farklı gelişmekle birlikte, ortak olanla başlayalım. Her iki ülkede de, büyük kitleler, günler ve haftalar boyu kararlı, cesur ve fedakâr bir tutumla içinde yaşadıkları durumu protesto ettiler. Buna karşılık, her iki ülkede de devlet bu gösterileri durdurmanın ya da eritmenin bir yöntemini bulamadı. Ayrıntısına birazdan geleceğiz, ama her iki durumda da ayağa kalkan, işçi, emekçi, yoksul halk kitleleriydi. (Mısır'da katılım daha yaygındı, ama bunun anlamı varlıklı yeni küçük burjuvazinin de emekçi kitlelerle birlikte sokakta olmasıydı. Burjuvazinin ve temsilcilerinin meydanlarda hiçbir etkisi yoktu.)

Halktaki hoşnutsuzluğun bu tür yaygın, kararlı ve cesur kitle eylemleriyle ifade edilmesi, her durumda bir devrimin varlığına işaret etmez. Eğer talepler sosyo-ekonomik alanla sınırlı kalır ya da siyasi bir hoşnutsuzluk ifade edilse dahi bu, siyasi iktidara ilişkin köklü bir değişiklik talebi biçimi-

mini almazsa, buna devrim denemez, ancak isyan denir. Örneğin, 2008 yılının Aralık ayında Yunanistan bir ay boyunca Tunus ve Mısır'dakine yaklaşan muazzam bir kitle hareketiyle sarsılmıştır. Ama hareketin talepleri, siyasi iktidarda bir kopuşu, köklü bir değişikliği içermiyordu (bazı azınlık gruplarının bu yönde talepleri olması genel durumu değiştirmez). Dolayısıyla da Yunanistan 2008 olayları bir isyan, bir başkaldırı olarak kaldı. Benzeri bir durum, 2005'te Paris'in ve genel olarak Fransa'nın varoşları için söz konusuydu. Haftalar boyunca polisle şiddetli çatışmaları da içeren otomobil yakma eylemleri, esas olarak varoşlarla ve göçmen ailelerin gençliğiyle sınırlı kaldı; ayrıca siyasi iktidarda sıradışı bir değişikliği talep olarak asla dile getirmedi. Nüfusun çok özel bir kesimiyle sınırlı kaldığı için zaten getiremezdi de. Bu örneği vermemizin nedeni, şiddet bile içerse, isyanın her zaman devrime dönüşmeyeceğini anlatmak içindir.

Ama siyasi iktidar konusunda olağan yöntemlerin dışında, varolan rejimin o günkü iktidar değişimi koşullarının ötesinde bir değişim, yani bir **kopuş** talebi kitlelerin eylemine yön vermeye başlarsa, yani emekçi ve ezilen halk kitlelerinin isyanı ile (en kaba taslak biçimde de olsa) bir siyasi program bir araya gelirse, bu bir devrimin başladığı anlamına gelir. Tunus ve Mısır'da Lenin'in bir devrimi tanımlamak için aradığı iki öğe mevcuttu: yönetilenler eskisi gibi yönetilmeye razı değildi; yönetenler eskisi gibi yönetemiyordu.

Tunus'ta isyan ekonomik taleplerle başlamış, ancak varolan siyasi koşullar altında hiçbir sonuç alınamayacağı anlaşıncaya, üstelik Ocak ayının başında Muhammed Buazizi yattığı hastanede hayatını yitirince, polis onun yanı sıra başka gençleri de öldürmeye yönelince mücadele, rejime karşı bir mücadele haline gelmiştir. Tunuslu kitleler, o toplumu altüst eden eylemlerini “Dégage, ben Ali!”, yani “Bin Ali, defol!” sloganında ifadesini bulan siyasi hedefe bağlamaya başladığı andan itibaren Tunus isyanı bir devrim haline gelmiştir.

Mısır'da ise eylemler neredeyse ilk gününden itibaren bir devrim olarak başlamıştır. Bunun nedeni, Mısır devriminin Tunus devrimi tarafından ateşlenmiş ve ondan öğrenmiş olmasıdır. Tunuslular ancak mücadelenin bir aşamasında hedeflerine ulaşmak için rejimi alt etmek gerektiğini öğrenmişlerdi. Mısırlılar, Tunus'u gözlemlemiş oldukları için bunu ilk günden biliyorlardı. Mücadelelerine ekonomik taleplerin yanı sıra “Out Mubarak!” (“Mübarek, defol!”) şiarıyla başladılar.

Devrimleri normal zamanların büyük kitle eylemlerinden ayıran bir

şey daha vardır. Normal zamanlarda, devlet güçlerinin baskısı kitlelerin önemli bir bölümünün geri çekilmesine yol açar. Devrim zamanlarını, başka biçimde söylersek kitlelerin devrimci ruh durumunu normal zamanlardan ayıran bir nokta, devlet baskısının, bu baskı isterse göstericilerin katledilmesini de içersin, kitleleri ürkütüp evlerine döndüreceğine daha da cüretkârlaştırması ve yeni kitleleri de sokağa çekmesidir. Bu anlamda, devrimin bir kriteri olmasa da bir göstergesi, polis-ordu baskısının devrimi geriletmek bir yana coşturmasıdır.

Şimdi Tunus ve Mısır'ın birbirinden farklı yanlarına da kısaca (en önemli faktörlerle sınırlı olarak) değinelim. Mısır devriminin, bileşik gelişme yasası uyarınca, Tunus devriminin dersini alarak isyan aşamasını atlayıp doğrudan doğruya bir devrim olarak başladığına yukarıda değinmiştik. İkinci büyük fark, yine aynı nedenle Mısır'da protestoların toplumun çok daha geniş bir kesimince kucaklanmış olmasıdır. Koyu istibdat ile yönetilen ülkelerde korku ve umutsuzluk el ele gider. Kimse rejimle başa çıkılabileceğine inanmadığı için canını kolay kolay tehlikeye atmaz. Nüfusun ancak en yakıcı sorun ve çelişkilerle karşı karşıya olan kesimleri, o da belirli özel anlarda, artık duruma tahammülleri sınırına ulaştığı için kendilerini tehlikeye atarlar. Tunus'ta böyle olmuştur. Mücadeleyi başından sonuna kadar diplomalı ve diplomasız işsiz gençler, merdivenaltı atölyelerin güvencesiz, düşük ücretli genç işçileri, kent yoksulu ailelerden gelen gençler sürdürmüştür. Bunlara işçi sınıfının sendikalı katmanları, özellikle öğretmenler, sağlıkçılar vb. örgütsel destek vermiştir. Ülkenin tek sendikal konfederasyonu olan UGTT (Union Générale des Travailleurs Tunisiens-Tunus İşçileri Genel Birliği) devrimin en önemli örgütsel öncüsü rolünü oynamıştır. Proletaryanın daha ayrıcalıklı katmanları ve yeni küçük burjuvazi, devrime kelimenin gerçek anlamıyla son anda katılmıştır. Bin Ali'nin 14 Ocak'ta ülkeden kaçışından sonra işler çatallaşıncı bunlar yeniden sokaklardan çekilmiştir. Bin Ali kaçmış olsa da, rejimin geride kalan unsurları günler boyunca ortalığı şiddete ve kana bulamış, yağmalarla halkı canından bezdirmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine bütün varoşlarda barikatlar yükselmiş, emekçi halk ne silah bulduysa, sopadır, krikodur, bıçaktır, hepsini kullanarak özsavunma komiteleri kurmuştur. Yani Tunus devrimi büyük ölçüde sadece işçi ve emekçilerin işidir.

Oysa Mısır'da 25 Ocak'ta, yani bin Ali'nin ülkeden kaçışından on gün sonra devrim başladığında, artık umutsuzluk yoktu. Çünkü Tunus halkı yeterince cesaret ve sebatla despotun devrilebileceğini kanıtlamıştı. Bu

yüzden, Batı usulü bir yaşam tarzını ve siyasi rejimi özleyen varlıklı yeni küçük burjuvazi de en baştan sokakları doldurdu. Üçüncü büyük fark da buradan geliyor. Tunus devriminin işçi-emekçi karakteri baştan ortada olduğu halde, Mısır'da bu özellik Mübarek'in düşüşünden sadece günler önce belirginleşmeye başladı. Mısır devriminin diktatörü düşürmesinde dengeyi bozan rolü, son günlerde yaygınlaşmaya başlayan grevler oynadı. (Tunus'tan farklı olarak, Mısır'da eski rejimin göz yummuş olduğu resmi sendikalar devrimin öncüsü rolünü oynamadı. Tersine, devrimin işçi sınıfı içinde ilerlemesinin bir biçimi de bağımsız sendikaların kuruluşu oldu.) O güne kadar ABD ve Mısır ordusu Mübarek'i ayakta tutmaya çalışıyor, ama ona bir "düzenli geçiş" hazırlaması, yani kendisinden sonra gelecek dönemin ana hatlarını rejim için tehlikeli olmayacak biçimde çizmesi için basınç uyguluyordu. Bu güçler, mücadelenin uzamasıyla, halk kitlelerinin evlerine geri gönderilmelerinin mümkün olmadığına anlaşılmamasıyla, en önemlisi de, grevlerin yayılmasıyla birlikte bir proleter devrimi tehlikesinin doğması ihtimalini düşünerek, rejimin sürekliliğini sağlamak amacıyla Mübarek'i gözden çıkardılar, ordu eliyle tasfiye ettiler.

Öyleyse, aralarındaki özgül farklar ne olursa olsun, Tunus ve Mısır olayları hem birer devrimdir, hem de bunlara işçi sınıfı başta olmak üzere emekçi kitleler damga vurmuştur.

Neden devrim değil?

Solda Tunus ve Mısır'da yaşananların birer devrim olduğunu yadsımak oldukça yaygın bir şey. Biz burada bu doğrultuda ileri sürülen görüşleri tartışırken herhangi bir kaynağa referans yapmayacağız. Bunun nedeni, son dönemde solun gazete köşe yazısını ya da internet sitesi yazısını çoktan teorik tartışmanın yerine geçirmiş olması. Bir yandan herkes ya da neredeyse herkes teorik tartışmanın, geçmişin teorilerinin gözden geçirilmesinin çok büyük önem taşıdığını tımtıraklı sözlerle söylüyor. Bir yandan da kısacık yazılarda, herhangi bir emek verilmeden, bütünüyle izlenimci bir tarzda, argümanlar sunulmadan, gerekçe verilmeden çok önemli sonuçlara ulaşan yazılar yazılıyor. Bu durumda referans yapılabilir kaynak sayısı bir elin parmaklarını bile doldurmuyor. Bizim burada yapacağımız, Tunus ve Mısır olaylarının neden devrim olmadığına dair en sık dile getirilen nedenleri teker teker ele alarak bunların neden geçersiz olduğunu göstermek olacak.

Amerikan oyunu

Devrim tezine karşı en gülünç argüman, Tunus ve Mısır’da yaşananları “Amerika’nın bölgeyi yeniden dizayn etmesi” olarak niteleyen yaklaşımdır. Bu iddia, Tunus olaylarının son gününe kadar hem ABD’nin hem de AB’nin bin Ali’nin arkasında olduğunu, Mısır’da ise ABD’nin bütün dünyanın gözü önünde önce Mübarek’i nasıl iktidarda tutacağını, bunun riski ortaya çıkınca da rejimi Mübareksiz nasıl ayakta tutacağını hesaplayan bir yaklaşım sergilediğini bütünüyle bir kenara bırakır. Yani her iki diktatörün de **ABD’ye (ve AB’ye) rağmen** halkın basıncı altında devrildiğini görmezlikten gelir. Başka bir şekilde söylenirse, bu yorum olgulara bütünüyle aykırıdır. Ardında, son dönemin ABD’ye ve genel olarak emperyalizme kadir-i mutlak olarak bakan patolojik komplocu zihniyeti yatmaktadır. Bu zihniyet genellikle gülünç kuruntulara yol açmakla birlikte, bu durumda çok daha ileri giderek yenilgi yaşayanı muzaffer, devrimi karşı devrim ilan etmektedir.

Bu konuyu bırakmadan ekleyelim ki, Arap devriminin gidişatına bağlı olarak, olayların ABD’nin ve AB’nin çıkarlarına çok fazla zarar vermeyen bir kalıba dökülmesi, hatta emperyalizmin bu fırsatı değerlendirerek kitleler nezdinde sempati yaratması ihtimali dışlanamaz. Bu noktaya aşağıda döneceğiz. Ama ABD ve genel olarak emperyalizmin kendi çıkarlarına aykırı gelişmeleri manipüle ederek olayı fazla hasar görmeden atlatması, hatta bir bakıma kendi lehine çevirmesi ile Ortadoğu’yu yeniden “dizayn” etmek amacıyla Tunus ve Mısır isyanlarını hazırlamış olması arasında dağlar vardır.

Devrim: bir süreç mi, bir sonuç mu?

Tunus ve Mısır’ın birer devrim olduğunun yadsınmasının bambaşka bir gerekçesi, bu devrimlerin sonuç olarak pek az şey elde etmiş olmalarıdır. Bu devrimleri, Fransız ya da Rus, Çin ya da Küba devrimleri ile karşılaştıranlar, sonuç olarak sadece birer diktatörün devrilmiş olduğuna, ama rejimlerin hâlâ ayakta olduğuna işaret etmektedirler. Devrimi yaptığı söylenen kitleler iktidara geçmek bir yana, daha eski rejimi değiştirememişlerdir bile.

Burada devrimlerin kavranması açısından büyük bir sorun vardır: Devrimler ile muzaffer devrimler özdeşleştirilmektedir. Tarihin bilinen

büyük devrimleri genellikle başarıya ulaşmış ve devrimi başlatan toplumsal gücün ya da sınıfın iktidara geçmesiyle sonuçlanmış olduğu için, yaygın algılayış, sadece zafere ulaşmış mücadelelere devrim denebileceği yolundadır. Oysa devrim, siyasi iktidarı hedefleyen kitlelerin verdiği bütün bir mücadeleler silsilesidir. Halk kitlelerinin, o güne kadar dışlandıkları, tarihin yapıldığı alana zorla girmeleridir. Bu mücadeleler silsilesinin fırtınalı, ama inişli çıkışlı gelişmesi çerçevesinde, çok çeşitli faktörlerin rol oynadığı bir sürecin sonunda, devrim kazanabileceği gibi yenilebilir de. Tarih yenilgiye uğramış devrimlerle doludur. 1848 devrimlerinin büyük çoğunluğu böyledir. Paris Komünü deneyimi de böyledir, 1905 Rus devrimi de. 20. yüzyılın en büyük devrimlerinden 1918-1923 Alman devrimi de, 1936-39 İspanya devrimi de böyledir. Sayılabilecek örnek çoktur, ama ilke ortadadır. Ne 1905 devriminin, ne Alman devriminin, ne de İspanya devriminin, yenilmelerinden dolayı “devrim” adını hak etmedikleri söylenebilir! Hatta yenilen devrim kavramından daha da öteye Batı dillerinde, Türkçe’ye “akım devrim” olarak çevrilmesi gereken bir kavram da vardır: İngilizce’de “abortive revolution”, Fransızca’da “révolution avortée”. Bunun anlamı devrimin bir şey doğurmaması, verimsiz, sonuçsuz olmasıdır. Bu kavram genellikle büyük mücadeleler sonucunda yenilen devrimlerden çok, pek önemli bir sonuç vermeden sönmüş devrimler için kullanılır.

Kısacası, devrim bir süreçtir. Her türlü sonuçlanabilir. Kazanabilir de, yenilebilir de, sönmüşlenebilir de. Devrimler bazen beklenmedik biçimde patlar, bazı ilk başarılar kazanır, sonra gerilerler. Bazen ilk başarıları için bile uzun süre beklemleri gerekir. Bazen ise yenilirler. Ama devrimler başarı elde edildiği anda başlamış değildir. Devrimler, yönetilenler eskisi gibi yönetilmeye razı olmadıkları için siyasi iktidara ilişkin taleplerle ayaklandıklarında başlar. Tunus ve Mısır devrimleri de tamamlanmış süreçler olarak görülmemelidir; bunlar devam etmekte olan süreçlerdir. Elde ettikleri zaferler katiyen küçümsenemez. Bundan altı-yedi ay önce herhangi biri, “bir aylık bir süre içinde hem Tunus’ta hem de Mısır’da diktatörler halk tarafından devrilecek” deseydi, insanların yüzde doksan dokuzu gülerdi. Bu ülkelerde halkın bırakın diktatör devirmeyi, ekonomik hakları için dahi eylem yapamayacak kadar baskı altında olduğu gerçeğini hatırlatırdı. Ama olup biten tam da budur. **Bunu küçüksemek kimsenin haddine düşmez.** Ancak, ortaya çıkan sonuçlar, bu devrimlerin kendi önlerine koydukları hedeflere bile ulaşılammış olduğunu gözden gizlememeli. Tunus ve Mısır’da varolan despotik rejimler değil, bunların tepesindeki diktatörler

devrilmiştir. Rejimlerin kendilerinin ortadan kalkıp kalkmayacağı bugün devam etmekte olan mücadelelerin konusudur. Demek ki, devam etmekte olan devrimlerden söz ediyoruz.

Devrim sürüyor

Bunu görmek için Mısır'a bakalım. Mısır'da 11 Şubat'ta Mübarek düşerken yönetimi Yüksek Askeri Konsey üstlenmişti. Bu konseyin başkanı olan Mareşal Tantavi, uzun yıllar boyunca Mübarek'in Savunma Bakanı idi. Dolayısıyla görünüşte devrimci kitleler kandırılmıştır. İşte size tipik bir akîm kalmış devrim! Bu bir olasılıktır. Ama bu olasılığın mı yoksa derinleşen bir devrimin mi yaşanacağını ancak zaman gösterecektir. Devrimler hep aynı tempoda gelişmez. Kitle hareketi kimi zaman geri çekilir, belirli bir süre boyunca verilen mücadelenin kazanımlarının ne getireceğine bakar. Sonra yine ileri atılarak eski taleplere yenilerini ekler. Her devrimin koşullara göre belirlenmiş bir temposu, kendine özgü bir hayatı vardır.

Mısır örneğinde kitleler bazen beklemeye geçerken bazen atağa kalkıyor. Örneğin, 11 Şubat'tan bir süre sonra Kahire ve (ülkenin ikinci kenti olan) İskenderiye'de istihbarat örgütünün merkezlerinin binlerce insan tarafından basılması, bazı ajanların dövülmesi, bazı belgelerin imha edilmekten kurtarılması, internet aracılığıyla halka açılması. Örneğin, kitlelerin Yüksek Askeri Konsey'in yeterince hızlı adımlar atmadığı şikâyeti ile yeniden Tahrir Meydanı'na çıkması ve Tantavi'ye meşruiyetinin Tahrir'den kaynaklandığını hatırlatarak Mübarek'in yargılanmasını talep etmesi ve bunun üzerine rejimin Mübarek'i askeri hastaneye yollaması, oğullarını, eski başbakanı, içişleri bakanını vb. tutuklatması. En önemlisi, Mayıs sonunda "İkinci Öfke Günü" adıyla yapılan çağrıda yüzbinlerin yine Tahrir Meydanı'nda buluşması, bu gösterinin açıkça Yüksek Askeri Konsey'in iktidarını hedef alması, ordu ile işbirliği içine giren İhvan'ın bu gösteriyi boykot etmesine karşılık İhvan gençliğinin alanda yer alması ile birlikte Mısır devriminin yeni bir evresine girmesidir. Kitlelerin bu yeni atılımları devrimin henüz soluğunu yitirmemiş olduğunu gösteriyor. Veleve ki, soluğunu yitirseydi, bu yine de Mübarek'in devrilmesi ile sonuçlanan Tahrir günlerinin devrimci karakterini ortadan kaldırmazdı.

Politik devrim/sosyal devrim

Devrimlere daha da dar bir açıdan bakanlar ise, bu ülkelerde yaşananların, üretim araçlarının kamulaştırılması ya da toprak reformu türünden önemli sosyal atılımları gerçekleştirmekten uzak olduğunu hatırlatmaktadır.

Bu itirazın neden geçersiz olduğunu anlayabilmek için, politik devrim ile sosyal devrim arasındaki ayrıma bakmamız gerekir. Bir devrim, varolan siyasi düzeni sarsıcı bir kopuşla ortadan kaldırıyor, hatta bazen iktidarı hâkim sınıfların bir kanadından alıp bir başka kanadına veriyorsa, ama bir sınıfın iktidarını ortadan kaldırıp iktidarı yeni bir sınıfa devretmiyor ve sosyo-ekonomik düzeni değiştirmiyorsa, bu tür devrime politik devrim adı verilir. Buna karşılık, hâkim sınıfın politik iktidarına son vermekle kalmayıp iktidarının sosyo-ekonomik dayanaklarını da ortadan kaldıran devrimlere sosyal devrim denir. Marksizmin ta klasiklerden bu yana yaptığı bu ayrım göstermektedir ki, Fransız, Rus ya da Çin devrimi gibi büyük devrimler esas olarak sosyal devrimler olsa da, her devrimin sosyal devrim olması, yani yukarıda aktarılan itirazda düşünüldüğü gibi bir ülkenin sosyo-ekonomik hayatını kökten değiştirmesi gerekli değildir. Elbette Marksist devrimciler açısından devrimin makbulü, politik iktidarı burjuvazinin elinden alıp proletaryaya devreden ve sermayenin sosyo-ekonomik hâkimiyetinin maddi temellerini ortadan kaldıran devrimdir. Makbulü budur, ama bu koşulu yerine getiremeyen devrimin devrim olduğunu yadsımak için yeterli bir neden değildir bu.

Tunus ve Mısır devrimlerinin her ikisi de henüz birer politik devrim olarak dahi tam bir zafere ulaşmamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu devrimler kanlı despotları devirerek bir ilk zafer elde etmiş olsalar da, politik olarak kendi önlerine koydukları amaca bile ulaşamamışlardır henüz: eski rejimin bütün artıklarıyla birlikte temizlenmesi ve yeni, halkın sesini duyurabilmek için sağlam birtakım mevzilere kavuşmasını sağlayacak bir rejimin kurulması.

Henüz politik devrim olarak dahi başarıya ulaşamamış bu devrimlerin birer sosyal devrim olarak zafere kavuşmaları ise çok daha uzak bir olasılık olarak görünüyor. Bunun nedeni, her sosyal devrimin başarılı bir politik devrimi varsaymasıdır. Başka biçimde söyleyecek olursak, siyasi iktidar bir sınıftan diğerine (bu durumda burjuvaziden işçi sınıfına) geçmelidir ki, o yeni siyasi iktidar sosyo-ekonomik alanda eski hâkim sınıfın maddi te-

mellerini ortadan kaldıracak önlemleri alabilsin. Tunus ve Mısır'da devlet iktidarının sınıf karakterinin değişmesi henüz söz konusu değildir elbette.

Bu, Tunus ve Mısır devrimlerinin bir sosyal devrim dinamiğine sahip olmadığı anlamına gelmez. Birincisi, çok büyük halk kitlelerinin varolan düzene karşı hummalı bir faaliyete giriştiği her devrim, başlangıçtaki sınırları ne olursa olsun, bir sosyal devrime dönüşme potansiyeli taşır. Çünkü devrim içinde kendi gücünün bilincine varan işçi sınıfı ve emekçi kitleler, aynı zamanda devrim gibi büyük bir sarsıntı varolan her türlü sosyal yapıyı sonuna kadar sorgulamaya uygun bir atmosfer yarattığı için, devrimin gelişmesi içinde radikalleşebilir, başlangıçta hiç gündemde olmayan talepler geliştirebilir. İkincisi, daha somut olarak, hem Tunus hem de Mısır devrimlerinde ekonomik talepler daha işin başından itibaren devrimin karakterinin ayrılmaz bir parçası niteliğini taşıyordu. İşsizliğin yarattığı yıkım, yoksulluk, yolsuzluk, kötü çalışma koşulları ve düşük ücret, hızla yükselen gıda fiyatları, her iki devrimi de ateşleyen gerçek dinamikti. Bir bakıma politik talepler bunların türeviydi: Bu ekonomik talepleri varolan rejimlerin karşılayamayacağı bilinci, rejimlerin kendisinin sorgulanmasına götürüyordu kitleleri. Sözü edilen ekonomik taleplerin taşıyıcısı da elbette yukarıda belirtildiği gibi, esas olarak işçi ve emekçi sınıflardan insanlar ve en başta gençlerdi. Yani devrimin kendi önüne koyduğu hedefler açısından bakıldığında, bir sosyal devrim de gündemdedir. İşçi sınıfının ve emekçi kitlelerin gençliği verilenle yetinmeyecek olursa, devrim her iki ülkede de çok daha keskin sınıfsal yarıklar üzerinden derinleşebilir.

Burada işin içine sürekli devrim dinamiği giriyor. Burjuvazi, bu ülkelerde bugüne kadar hakimiyetini varolan despotik rejimler üzerine bina etmiş durumdadır. Bu rejimlerden kurtulmak için özel bir saiki de yoktur. Rejimlerin şu ya da bu aşırılığı, şu ya da bu "çağdışılığı" bu ülkelerin burjuvazisini rahatsız ediyor ya da etmiş olabilir. Ama dünya pazarında emperyalizme tâbi konumda olan, rekabet gücü zayıf ve esas olarak düşük ücrete dayanan, kapitalizmin bu temellerde gelişme gösterebildiği ülkeler olarak bu ülkelerde despotik rejimler aslında burjuvazinin çıkarına uygundur. Yani burjuvazi doğası gereği demokrat falan değildir, sadece kitleler despotik rejime isyan ettiği için manevra yapmaktadır. Burjuvazinin yönetiminde burjuva demokratik bir rejime geçilmesi olasılığı en hafif ifade ile düşüktür. Oysa, işçi ve emekçi kitlelerin çıkarları, demokratik, sendikal, siyasi hakların derinleşmesinde, devletin yoksulların çıkarına ve burjuvazinin aleyhine önlemler almasındadır. Dolayısıyla, politik devrimin öncü-

lg görevi bile ii sınıfının üzerine düşmektedir. Ama ii sınıfı politik devrimin nclgn ele alırsa, politik düzeyde durması için hiçbir neden yoktur. Bu da sürekli devrim dinamiğini, yani devrim sosyalist bir devrim olarak balamasa bile oraya doğru evrilmesi eğilimini gündeme getirir.

Öyleyse, burada sözü edilen itiraz iki bakımdan hatalıdır. Birincisi, Tunus ve Mısır devrimleri politik devrimler olarak kalabilir, ama bu onların devrim olma özelliğini ortadan kaldırmaz. Tarihte bütün başarılı devrimler sosyal devrim karakterini kazanmamıştır. İkincisi, Tunus ve Mısır devrimlerinin, başarılı ya da başarısız (bunu zaman gösterecek) birer politik devrim olarak kalmaya mahkm olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Tam tersine, bunlar hem devrimin daha baştan ortaya koyduğu hedefler nedeniyle, hem de sürekli devrime dönüşme dinamikleri dolayısıyla sosyal devrim haline gelme potansiyeline sahiptirler. Böyle olup olmayacaklarını bize yalnızca zaman gösterecektir.

Bilinç ve parti

Tunus ve Mısır olaylarının devrimle bir ilgisi olmadığı görüşünün en “devrimci” gerekçesi, bu olaylarda kitlelerin sosyalist bilince ve örgütlülüğe sahip olmayışıdır. Bunu söyleyen Marksistliğini, hele hele Leninistliğini hemen kanıtlamış oluyor. Oysa, bu tür görüşlerin ne Marx ne de Lenin ile yakından uzaktan bir ilişkisi kurulabilir. Bu görüşlerin hangi büyük teorisyenle ilişkisinin kurulabileceği meselesine sonda dönmek üzere, önce bu görüşün tarihsel olarak neden iler tutar yanı olmadığına değinelim.

Tarihte esas olarak iki tür devrim görülmüştür. Bunlardan biri savaş ile i içe giren devrim türüdür. Başka rnekleri de olmakla birlikte, Çin devrimi (1949) ya da Küba devrimi (1958-59) bu tür devrimlerin en önde gelen temsilcileridir. Devrim en baından ve ayrılmaz biçimde bir savaş, bir silahlı mücadele karakteri taşıdığı için, burada halk kitlelerinin öz faaliyetinin, devrimin saflarına katılmasının, seferberliğinin temposu devrimin gelişmesindeki tek belirleyici değildir. Orduların gücü ve savama kapasitesi de ona benzer bir biçimde devrimde belirleyici rol oynar. Bu devrimlerde halk kitlelerinin kendiliğinden eyleminin ya da siyasi-askeri nderliğin kitleyi kazanmaktaki başarı derecesinin rol oynamadığını söylemek saçma olur. Örneğin, gerilla savaşında köylülerin gerillaya verdikleri tepki belirleyicidir. Örneğin, savaş alanındaki bu mücadelenin üretim alanlarından nasıl bir destek aldığı devrimin gelişmesinde bazen belirleyi-

ci dahi olabilir. Ama yine de devrimin gelişmesinin mantığı ve temposu, savaş içinde tarafların karşılıklı zafer ve yenilgilerine yakından bağlıdır.

Öteki devrim türünde, kendisi devrimci olmayan bir savaş devrimin arka planını oluşturabilir ya da devrim ile karşı devrim arasında bir savaş devrimin bir aşamasında patlak verebilir. Yani savaş yoktur diye bir kural ileri sürülemez. Ama devrim savaş olarak değil, halk kitlelerinin eylemli-liğinde bir patlama olarak başlar. Devrim olgusu ile savaş olgusunun bir-birinden yalıtılmış biçimde incelenmesi olanağını yarattığı için de, tarihte daha yaygın olarak görülen tip bu olduğu için de, yani hem pratik-olgusal hem teorik nedenlerle, esas incelenmesi gereken devrim türü budur. Modern çağda büyük tarihsel devrimler arasında Fransız devrimi (1789), Paris Komünü (1871), Meksika devrimi (1910-20), birinci (1905) ve ikinci (Şubat 1917) Rus, Alman (1918-1923), ikinci Çin (1925-27), İspanya (1936-39), ikinci evresinde Portekiz (1974) devrimleri hep bu ikinci türün örnekleridir.

Bu devrimlerin hepsinde kitleler, toplumun derinlerinde varolan ve gerilimlerin birikmesine yol açan çelişkilerin etkisiyle, koşullar şu ya da bu nedenden dolayı uygun hale geldiğinde aniden patlar ve düzene karşı bir isyan içine girerler. Bu isyan büyük ölçüde kendiliğindendir; yani bir siyasi örgütün, bir partinin bilinçli bir planına uygun biçimde tasarlanmış değildir. Aynı zamanda, büyük ölçüde bilinçsizdir; yani kitleler düzenin gerçek doğasını ve kendilerini sefil eden çelişkileri de, devletin sınıf karakterini de kavramaktan uzaktır.

Bir devrim olduğundan kuşkulanılamayacak olan 1905 Rus devrimini örnek alalım. Rus devrimi, Çarlığın “geri Asyalı ülke” olarak algılanan Japonya karşısında aldığı askeri yenilginin yarattığı bir kriz ortamında, on binlerce işçinin, aileleriyle birlikte, hem papaz hem polis ajanı olan Gapon’un peşine düşerek “Çar Babamıza” dilekçe vermek üzere Kışlık Saray’a yürümesi karşısında Rus ordusunun ateş açarak, erkeğiyle kadınıyla, yaşlısıyla çocuğuyla yüzlerce insanı öldürmesi sonucunda halkın isyan etmesi dolayısıyla başlamıştır. Akıl sağlığı yerinde kimse, bu devrimi bir partinin planladığını söyleyemez; aynen, işçilerin devrimin başında bilinçli komünistler olduklarını söyleyemeyeceği gibi. Ama devrimin gelişmesi içinde, sovyetlerin kurulmasıyla, o zamanlar sosyal demokrat olarak bilinen Marksist partilerin propaganda ve ajitasyon çalışmasıyla kitleler adım adım bilinçlenmişlerdir.

Aynı şey, Şubat 1917 için de geçerlidir. 1917 devrimi, eski Rus takvi-

mine göre Şubat ayına rastlayan 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde kadın işçilerin ekonomik nedenlerle ayağa kalkmasının tetiklediği bir süreçtir. Ateş kısa süre içinde bacayı sarıp da başkent Petrograd'daki işçiler başta olmak üzere genel olarak kentlerin emekçi halkının saflarına yayılınca, Çar tahttan çekilmek zorunda kalmıştır. O ana kadar hiçbir parti, Lenin'in Bolşevikleri de dâhil olmak üzere, devrim süreci üzerinde belirleyici bir etki icra etmiş değildir. Yani Çar'ı kitleler bütünüyle kendiliğinden eylemleriyle devirmişlerdir. Burada hem Tunus hem de Mısır devrimiyle varolan sıkı paraleli görmemek mümkün mü?

Demek ki, bir devrime devrim denilmesi için, ne o devrimin bir partinin planlarının ürünü olarak ortaya çıkmış olması gerekiyor, ne de kitlelerin bilinçli olması. Devrimi devrim yapan aslında **tam tersine** kitlelerin hiçbir partinin itiş, propagandası, planı olmaksızın düzene isyan etmesi ve siyasi iktidara ilişkin taleplerle kendilerini mücadelenin içine atmalarıdır. Neden “tam tersine” diyoruz? Çünkü devrim, devrimci partiler açısından, içinde hareket edilecek çok daha elverişli bir ortamı ancak bu şekilde oluşturabilirdi. Yani kitlelerin ruh durumu, partilerin propagandasının dışında, onlardan bağımsız olarak değişmiştir. Ve bu, iktidarın hâkim sınıfların elinden alınması için muazzam bir dinamik yaratır.

Peki, partinin devrimde önemi yok mudur? Olmaz mı? Böye fikirler bizden uzak olsun! Bizim onyıllardır faaliyetimizin de, teorik çalışmalarımızın da merkezinde işçi sınıfının devrimci partisinin tarihin gidişatında belirleyici olduğu fikri yatmaktadır. Devrimci parti hayati önemdedir. Ama devrimi başlatmakta değil nihai hedefine ulaştırmakta. Kitlelerin ayaklanması ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir devrim, kendiliğinden, yani bir partinin iktidarı burjuvaziden almak ve işçi sınıfına devretmek üzere yaptığı planlı müdahale olmaksızın zafere kavuşamaz. Modern tarihin bütün başarılı devrimleri, örgütlü, planlı, bilinçli bir müdahale olmaksızın devrimin başarıya kavuşamayacağını kanıtlıyor. Ama bir süreç olarak devrimin başlaması büyük ölçüde partilerden bağımsızdır. Devrim, işçi sınıfının tarih bilincine sahip zaferi biçimini almadan önce, bilinçsiz, kör, el yordamıyla yürüyen bir toplumsal dalgadır. Ama zafere ancak bilinçlenerek ve partide örgütlenerek kavuşur.

Devrimin koşulları ile devrimin zafere ulaşmasının koşullarını birbirine karıştıranlar, “devrimci” bir keskinlik adına yaşayan devrimleri tanıyamamışlardır! Bunları Leninizm değildir. Lenin için işçi sınıfının kendiliğinden öz faaliyetinin önemini küçümsemek söz konusu bile değildi.

Onun küçümsediği, komünist hareketin, partinin, öncünün kendiliğindenliğe teslim olması, kendi görevini hakkıyla üstlenmemesiydi. İşçi sınıfının kendiliğinden ulaşamayacağı şey, devrimci faaliyet değildir, komünist bilinçtir. İşçi sınıfı kitlelerinin partiden bağımsız olarak devrim yoluna giremeyeceği konusunda bir önyargı, kapitalizmin derinlerinden hareket eden çelişkilerin işçi sınıfını devrimin yoluna er ya da geç sokacağı konusunda bir inançsızlıktır.

Ya da partinin kitleler üzerinde sorgulanamaz bir hakimiyet kurmak istediği bir bağlamda geliştirilmiş bir ideoloji. İşte aslında Türkiye solunun Arap devrimini gördüğü zaman tanıyamamasının bir nedeni de budur: Partiyi bürokrasinin işçi kitleleri üzerinde bir hakimiyet aracı haline getirmek isteyen bir Stalinizmin ideolojisi. Stalinist bürokrasinin temsilcileri ve aydınlarınca kaleme alınmış olan, *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi (kısa kurs)* olarak bilinen el kitabı bu konuda bir hazinedir. Bütün Rus devrimi burada partinin bilinçli biçimde planlayarak başarıya ulaştırdığı bir operasyon olarak sunulur. O zaman ne 1905'te, ne de 1917'de kitlelerin kendiliğinden enerjisi için herhangi bir alana yer kalır. Her şey partide başlar, partide biter. Bugün özellikle TKP yöneticilerinin Arap devrimini yadsımaalarının **teorik** temeli Stalinizmin bu teorik kavrayışıdır. "Temel" dedik, neden değil. Nedenler başka. Burada onlara giremeyiz, ama onları tartışmaya da sıra gelecektir.

Arap devriminde bileşik gelişme

Tunus devrimi, 23 yıldır ülkenin başına çöreklenmiş olan Zeynel Abidin bin Ali'yi 14 Ocak günü ülkeden kovdu. 16 Ocak günü Devrimci İşçi Partisi (o aşamada henüz DİP Girişimi idi) bir bildiri yayınladı: "Arap devrimi başlamıştır!" Bu bildiride şöyle deniyordu:

Büyük Arap uygarlığının başına çökmüş olan emperyalist işgalciler (Irak, Lübnan), krallar, şeyhler, emirler (Körfez ülkeleri, Ürdün, Fas), diktatörler (Mısır, Suriye, Cezayir, Sudan, Libya), emperyalizmin çanak yalayıcıları (Lübnan), bürokratlar (Filistin), titreyin! Arap emekçileri kendi kaderlerini kendi ellerine almaya hazırlanıyor! Günleriniz sayılıdır! Bütün Arap ülkelerinde kitleler Tunus'un genç işsiz ve yoksullarını bastırılmaz bir hayranlıkla izliyor. Tunus olayları daha şimdiden Cezayir ve Ürdün'de sınıf meseleleri temelinde büyük eylemlere yol açmıştır. Ama esas etkisi önümüzdeki yıllara, hatta on yıllara yayılarak hissedilecektir.

Okumakta olduğunuz yazı yazılırken, 14 Ocak'tan bu yana yaklaşık beş ay geçmişti. Bu beş ay içinde bu satırlar tam tamına doğrulandı. Yukarıda çizilen tabloyu özet olarak tekrarlamak gerekirse, Arap devrimi, özel bir vaka olan Libya'yı daha sonraya bırakıp söylersek, Tunus'tan sonra Mısır, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de benzer süreçlerin yaşanmasına yol açtı. Mısır'da bir diktatör daha devirdikten sonra, en azından Yemen'de bir başka diktatörü politik olarak komaya soktu, Suriye'de Beşar Esad'ın koltuğunu sallamaya devam ediyor. Şimdi sorulması gereken soru şudur: DİP, bu isabetli öngörüsünü neye dayandırmıştır? Bu öngörünün hiçbir sihirli yanı yoktur. Devrimler tarihi konusunda bir bilincin ve sürekli devrim kavrayışının bir ürünüdür. Hepsi bu.

Trotskiy'in sürekli devrim teorisine ve programına karşı Stalinistlerin argümanlarından biri, devrimin birdenbire bütün dünyada bir anda patlak vermesinin beklenmesinin saçma olduğudur. Saçma olan, Trotskiy'e ve izleyicilerine böyle bir görüşü atfetmektir oysa. Sürekli devrim teorisi, en çok bilinen yanıyla, toplumun önündeki temel görevler ne olursa olsun, devrimin sürükleyici gücü işçi sınıfı ise devrimin sürekli bir karakter taşıyacağı, yani belirli bir aşamada durmayıp sosyalist bir devrime dönüşeceğini ileri sürer. Ama bunun yanı sıra iki boyut daha içerir: birincisi, devrim sonrası toplumun sınıfsız topluma giden yolda dur durak bilmeyen devrimci değişimi; ikincisi, ulusal çapta başlayan devrimlerin uluslararası alana yayılma dinamiği ve devrimin kesin (yani geri dönülmez) zaferinin ancak dünya çapında sağlanabileceği. Bizim burada üzerinde durduğumuz, sürekli devrim kavramının bu üçüncü, yani uluslararası boyutudur. Trotskiy ve izleyicileri, hiçbir zaman devrimin kesin zaferinin dünya çapında sağlanacağı iddiasını (ki Marksizmin kendisinin en klasik iddialarından biridir), devrimin bir anda bütün dünyada patlak vereceği biçiminde saçma bir tezle ilişkilendirmemişlerdir. Buna karşılık, evet, Trotskizmin ısrarla savunduğu bir tez vardır: Her büyük devrim, bütün dünyada olmasa bile, en azından kendi etkileyebildiği coğrafi alanda yer alan başka ülkelerde de sarsıntılar yaratır. Her büyük devrim, aynı zamanda yeni devrimlerin ebeliğini yapar.

Modern tarih, devrimin ulusal sınırlar içinde kalmayıp uluslararasılaşma yönünde tartışılmaz bir eğilim taşıdığının kanıtlarıyla doludur. Bırakalım, proleter karakterli devrimleri, burjuva devrimleri için bile geçerlidir bu. Kendisi Amerikan devriminin (1776) kısmen etkisi altında patlak

veren Fransız devrimi (1789), burjuva devrimini, Napolyon ordularının süngüsünün ucunda da olsa bütün Avrupa'ya taşımıştır. Kıta Avrupa'sında burjuva devriminin bir yeni evresini ilk proleter devrimlerinin başını kaldırıyla iç içe sokan 1848 devrimleri, zaten toptan bir Avrupa devrimi karakterindedir. Aynı şey devrimin doğuya kayışı için de geçerlidir. 1905 Rus devriminin ardından 1906'da İran'da, 1908'de Osmanlı'da, 1911'de ise Çin'de burjuva devrimleri yaşanmıştır. Burjuva devrimleri için geçerli olan bu eğilim, proleter yönelişli devrimler için haydi haydi doğrudur.

Proleter devrimlerinin en büyüğü olan 1917 Ekim devrimi, kendi ardından Almanya'da ve Macaristan'da derhal, Çin'de ve İspanya'da biraz daha gecikmeli olarak (hepsi sonunda yenilgiye uğrayan) sosyalist devrimlere, Finlandiya'da, İtalya'nın kuzeyinde ve İskoçya'da ise ön devrimci durumlara yol açmıştır. 1919-1923 Türkiye devrimi de bütünüyle burjuva karakterde olsa da, Rus devriminin etkisini büyük ölçüde hissetmiştir. Bu döneme, Birinci Dünya Devrimi dönemi adı bile verilebilir.

İkinci Dünya Devrimi adı verilebilecek dalga ise, birincisinden de şiddetli ve yaygın yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında, hem Avrupa'nın güneyinde, yani Akdeniz ülkelerinde, hem de Asya'nın doğusunda muazzam bir devrimci dalga bir yanardağ gibi patlamıştır. Avrupa'nın güneyinde, Nazilere ve faşizme karşı verilen savaş proletaryanın öncülüğünde yürümüş, bunun sonucunda 1943-49 diliminde Fransa, İtalya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Yunanistan'da işçi sınıfı iktidarı almanın olanağı ile karşı karşıya kalmıştır. İşçi sınıfı bu ülkelerden sadece Yugoslavya'da ve Arnavutluk'ta burjuvazinin iktidarına son vermiş ve bir işçi devleti kurmuştur. Ötekilerde ise, Sovyet bürokrasisinin temsilcisi Stalin emperyalizmin temsilcileri Roosevelt ve Churchill ile Yalta'da Avrupa'yı nüfuz bölgelerine ayırdığında bunlar kapitalizmin alanında kalmış oldukları için, iktidar Sovyetler Birliği'ne kölece bağımlı "komünist" partileri tarafından burjuvazinin güçlerine hediye edilmiştir. Yunanistan'da bu teslimiyetçiliğe rağmen işçi ve köylü kitleleri susturulamadığı için iç savaş çıkmış, emekçiler 1949'da ağır bir yenilgiye uğramıştır.

Oysa 1949, ironik biçimde, Asya'da 20. yüzyılın, ölçeği ve etkisi bakımından ikinci büyük devrimi olan Çin devriminin zafere ulaştığı yıldır. İkinci Dünya Devrimi'nin Asya ayağında, Çin devriminin yanı sıra, sadece Kuzey Vietnam'da zafere ulaşabilen, Güney'i emperyalizmin hakimiyetinden kurtaramayan Vietnam devrimi (1945) ile ünlü Kore Savaşı'nda yine emperyalizmin müdahalesi dolayısıyla ülkenin güneyini yitiren Kore

devrimi (1950-51) vardır. Hindistan, Malezya ve bir dizi başka ülkede sömürgecilik karşıtı mücadele dolayısıyla ortaya çıkan ön devrimci durumlar da bu muzaffer devrimler dalgasına eklenmelidir.

Aynı şey, Küba devriminden (1958-59) sonra iki dalga halinde Latin Amerika'da yaşanmıştır. Birinci dalga, 1960'lı yıllarda birçok ülkede, başında Che'nin olduğu bilinçli ve planlı bir faaliyetin de katkısıyla devrimci ayaklanmalara yol açmış, bu dalga 1970'li yıllarda tam durulmaya yönelmişken Nikaragua'da Sandinist devrim (1979) zafere ulaşmıştır. Nikaragua devrimi, Orta Amerika'daki komşuları Guatemala ve Salvador'da devrimlere muazzam bir ivme kazandırmıştır.

Bu tarihlerde benzer bir şey Asya'da, Hindicini yarımadasında da gerçekleşmiş, Vietnam halkı ABD'ye karşı savaş içinde devrimi ülkenin güneyine taşıyınca (1975), Kamboçya ve Laos'ta da emekçi halkı temsil eden güçler iktidara yükselmiştir.

İkincil bazı örneklerle girmeye gerek yok. Bütün bu deneyimler göstermektedir ki, bir ülkede devrim olduğunda, bu, kural olarak, o ülkeyle sınırlı kalmaz; etkisi, devrimi yaşayan ülkenin sosyo-ekonomik, politik, kültürel, dilsel/dinsel, tarihi bağlar dolayısıyla etkileyebileceği coğrafi alanın bazı bölgelerine de yayılır.

İşte Marksizmin gerçek olguların incelenmesiyle beslenen bu sağlam damarıdır ki, DİP'in Tunus devriminin şaşmaz bir kesinlikle bir Arap devrimine dönüşeceğini öngörmesini olanaklı kılmıştır.

Neden “Arap devrimi”?

Bir ülkede yaşanan bir devrimin başka ülkeleri etkileyerek daha yaygın bir devrimci dalga yaratması, elbette, kendi başına o devrimlerin kaderini birbirine bağlamaz. Bu, söz konusu ülkeler arasında daha derin sosyo-ekonomik, politik, jeostratejik, kültürel, tarihsel vb. bağları gerektirir. Örneğin, 1960'lı yıllarda ve 1970'li yılların başında Portekiz'in Afrika'daki sömürgelerinde (Mozambik, Angola, Gine Yeşil Burun) yaşanan devrimci ayaklanmalar, Portekiz ordusunda yarattığı demoralizasyon dolayısıyla Portekiz devriminin (1974) önkoşullarının oluşmasına önemli bir katkıda bulunmuştur, ama bir kez devrim patlak verdikten sonra bu iki yörenin kaderinin birbirine bağlanmış olduğu kolay kolay söylenemez. Buna karşılık, 1980'li yıllarda Nikaragua devrimi ile komşusu Guatemala'da ve Salvador'da yaşanan devrimci krizlerin kaderinin şu ya da bu biçimde

birbiriyle bağlantılı olduğu açıktır. Bu yüzdendir ki, ilkinde tek bir devrimci sürecin parçaları olarak bakmak mümkün değildir, ama ikincisine Orta Amerika devrimi adı verilebilir. Nitekim, bu üç ülkede devrimin kaderi, 1980’li yılların sonu ile 1990’lı yılların başında birlikte belirlenmiş, üçü de ABD’nin yönetimindeki bir genel barış planı çerçevesinde sönümlenmiştir.

Demek ki, sadece ilk ivmenin verilmesi anlamında değil, bir bütün olarak gelişmesi açısından birbirinden sürekli olarak etkilenecek, birbirini sürekli olarak koşullandıracak ve birbirinin temposunu belirleyecek devrimlere tek bir devrimci sürecin parçası olarak bakmak mümkündür. Tabii, bu rastlantıyla olmaz. Bir dizi devrimci sürecin bir bütün çerçevesinde birbirine bağlanması, olağanın ötesinde tarihi, kültürel, sosyo-ekonomik, jeostratejik, politik vb. bağları gerektirir. İşte bugün Arap ülkelerinde yaşanan ayaklanmaların bütün bu bağlar dolayısıyla birbirine sıkı bağlarla bağlı olduğu söylenebilir. Bu yüzdendir ki, Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn, Suriye devrimlerinin ötesinde bir “Arap devrimi”nden söz ediyoruz. Arap ülkeleri arasında, en azından şu nedenlerle çok sıkı bağlar vardır: ortak bir dil, kültür, tarihsel gelişme; İslam’ın hâkim din olması; Batı emperyalizmiyle (önce Avrupa, sonra ABD) bu kültürel dünyanın karşılaşmasının yarattığı travma ve bunun karşısında oluşan ortak entelektüel akımların etkisi; 1950’li yıllardan 1970’li yıllara kadar süren Arap birliği arayışlarının geride bıraktığı tortu; Arap Birliği adı altında bu ülkelerin uluslararası sistemde bir alt bütün oluşturmaya yönelmiş olması; petrol ve doğal gazın belirlediği bir ekonomik yapı; bu doğal kaynak özellikleri dolayısıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın kazanmış olduğu jeostratejik önem; İsrail faktörü.

Bütün bunlar, Arap dünyasına olağanın ötesinde, bir benzeri ancak Latin Amerika’da görülebilecek bir bütünlük kazandırır. Elbette, (hele bugünün Avrupa Birliği göz önüne alınırsa) Avrupa ya da (sömürgeciliğin bıraktığı izler hesaplanırsa) Kara Afrika da bütünleşmeye yatkın bölgelerdir. Ama Arap dünyasındaki dil birliğine sadece Latin Amerika (o da mutlak bir anlamda değil) yaklaşabilir. Bu yüzdendir ki, gerek tek tek ülkelerdeki Arap devrimlerinin karşısında Arap dünyasının bir bütün olarak tarihsel bir harekete geçmesi anlamında, gerekse uluslararası sistemin bu devrimlere toptan bir yanıt araması anlamında Arap devrimi bir bütün olarak gelişmektedir. Bu yüzdendir ki, sadece Tunus devriminden, Mısır devriminden, Suriye devriminden söz etmek yetmez. Aynı zamanda, Arap

devriminin karakterini, çelişkilerini, biçimlerini, temposunu vb. bir bütün olarak da incelemek gerekir.

Bunun anlamı, elbette, her ülkenin, aynı zamanda kendine özgü bir dizi çelişkiye sahip olmadığı, bütünün içinde farklı gelişme gösteremeyeceği, temposunun ötekilerden farklılaşamayacağı değildir. Burada sayılması gereksiz olacak kadar çok sayıda faktörün etkisi altında, sadece ülkenin kendi i hayatına değil dış dünya ile ilişkilerine de bağlı olarak Arap devrimi hem her bir ülke üzerinde farklı bir etki yaratacaktır, hem de her ülkede gelişme biçimi ve temposu, hatta temel karakteri farklı olacaktır. Arap devrimi kavramı ile ifade edilmek istenen, bu devrimlerin ve devrime karşı mevzilenmelerin her birinin bütünün genel gelişmesinin etkisi altında olduğudur. Bir ülkedeki sürecin öteki ülkeleri tetiklemesi, bir başkasının frenlemesi, bir başkasının sürecin yn değiştirmesine yol aması ve bütünün böyle gelişmesidir.

Arap devriminde eşitsiz gelişme

şu ana kadar tartışmamızda iki yaklaşım temelinde ilerledik. Birincisi, Arap dünyasında son altı ayda yaşanan gelişmelerin temel özelliklerini Tunus ve Mısır olaylarını ötekilerden yalıtarak ele almak suretiyle inceledik ve bu iki ülkede olan bitenin “devrim” olarak nitelenebileceğini ortaya koymaya çalıştık. şimdi bu soyutlama işlemini kaldırarak öteki ülkelerde yaşanan gelişmelerin Tunus ve Mısır’da yaşanan ve devrim olarak nitelediğimiz gelişmelerle ne lde ortak yanlar taşıdığına bakmamız gerekiyor. İkincisi, Arap dünyasındaki gelişmeleri bütünselliği içinde ele aldık. şimdi tekil ülkelerin zgllğine bakmamız gerekiyor. Bu iki ihtiyaç aslında birbiriyle örtüşüyor ve önümüze Tunus ve Mısır dışında büyük çalkantılar yaşanan ülkelerde neler olup bittiğine biraz daha yakından bakma görevini koyuyor. Bunu yaparken, toplumsal mücadelelerin kiminde kısa kiminde ise biraz daha uzun bir süre boyunca yükseldiği, ama uzun soluklu olamadığı lkeleri (Cezayir, Fas, Ürdün, Umman, Irak) ele almayacağız. Dikkatimizi, mücadelenin uzun süre boyunca devam ettiği ya da Haziran ortasında hâlâ devam etmekte olduğu ülkeler, yani Bahreyn, Yemen, Suriye ve Libya üzerinde yoğunlaştıracamız.

Bahreyn

Basra Körfezi'nde bir ada ülkesi olan ve dolayısıyla Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) altı üyesinden biri olan Bahreyn, petrolün erkenden keşfedildiği, ama rezervler bakımından diğer KİK ülkelerinden zayıf olduğu bir ülke. Bu yüzden, Bahreyn ötekilerden daha erken ve daha kapsamlı biçimde ekonomik gelişmesinde yüzünü sanayi yatırımlarına dönmüş. Petrol rafinerilerinden çimentoya kadar bir dizi sektörde gelişme göstermiş. Dolayısıyla erkenden bir işçi sınıfı oluşumunu yaşamış ve buna bağlı olarak sol politik kültürle tanışmış bir ülke. KİK ülkeleri arasında (geçmişinde sömürgeciliğe karşı bir gerilla mücadelesi olan Umman ile birlikte) Arap devriminin ilk olarak Bahreyn'e sıçraması şaşırtıcı değil. Bahreyn'deki mücadele de, kendinden önceki Tunus ve eşzamanlı geliştiği Mısır gibi, önemli ölçüde sınıfsal sorunlar üzerinde yoğunlaşıyor. Kitle mücadelesinin ana talepleri arasında yoksulluğa karşı mücadele önemli bir yer tutuyor. Ancak, Arap devriminin iki öncü ülkesinden farklı olarak, burada sınıf sorunları, mezhep farklılığından kaynaklanan bir sorunla içiçe geçiyor. Bahreyn'in kralı da, hâkim sınıfları da Sünni. Buna karşılık, nüfusun % 70'ini oluşturan (ve bir kısmına İran kökenli olduklarına inanıldığı için Acem adı verilen) çoğunluk Şii. Bu yüzden, burada sınıf sorunu ile ezen mezhep/ezilen mezhep sorunu sadece iç içe geçmiyor, üst üste geliyor.

Sorunun mezheple ilgili yanı, aynı zamanda Arap dünyasında ve daha genel olarak Ortadoğu'da son yıllarda çok ön planda olan Sünni-Şii çelişkinin de burada rol oynamasına yol açıyor. Bilindiği gibi, 2003'te ABD Irak'ı işgal ettikten sonra bu ülkenin çoğunluk Şii'leri ile azınlık Sünnileri arasında, şiddetin de işin içine girdiği ciddi bir çatışma yaşandı. Buna paralel olarak, Suudi Arabistan'da da Şii azınlık önemli bir muhalif güç olarak yükselmeye başladı. Bu gelişmelerin, özellikle Irak'ta, Şii İran'dan bağımsız olmadığı yaygın olarak biliniyor. Bahreyn de elbette kuzeydeki büyük komşusu İran'dan etkilenecektir. Bu yüzden Bahreyn'de yaşanan toplumsal çalkantı, sadece sınıf çelişkisini ve bu ülkenin kendi içindeki Sünni-Şii çelişkisini içermiyor. Aynı zamanda, Ortadoğu çapında Suudi Arabistan ile İran arasında zaten son derecede ileri düzeylerde seyretmekte olan uluslararası gerilimi de körüklüyor. Nihayet, Bahreyn ABD'nin Ortadoğu üzerindeki askeri tehdidinin operasyonel gücünü oluşturan Beşinci Filosu'nun konuşlanmış olduğu ülkedir. İran elbette Şii hakimiyetindeki

bu ülkeden Beşinci Filo'nun kovulmasından büyük bir zevk duyacaktır.

Başta Suudi Arabistan olmak üzere, KİK ülkelerinin Bahreyn Kralı'nın çağrısı üzerine Bahreyn'e 10 bin askerlik bir müdahale gücü yollamış olmasını bu bağlamın bütününe göz önüne alarak kavrayabiliriz. Suudi Arabistan, Arap yarımadasının, hatta bütün Arap dünyasının gericilik merkezidir. (Batı emperyalizminin, İslamcı yükselişe karşı set oluşturduğu için desteklediği Tunus diktatörü “laik” bin Ali'nin Vahhabi İslam'ın devlet dini olduğu Suudi Arabistan'a kaçması bunun son çarpıcı göstergesi olmuştur.) Suudi Arabistan Bahreyn'e hem bir devrimi önlemek, hem İran'ın nüfuzunun artmasını engellemek, hem de Ortadoğu gericiliğine ABD askeri güçlerince sağlanan desteğin üssünün sürekliliğini sağlamak için girmiştir. Bu amacında da, hiç olmazsa şimdilik, büyük ölçüde başarılı olmuş görünüyor. Bahreyn'de yoksul Şii (ve bir ölçüde Sünni) kitlelerin mücadelesi şimdilik zora dayanılarak bastırılmış durumdadır. Haziran ortalarına doğru, muhalefet tarafından düzenlenen 10 bin kişilik protesto gösterisi mücadelenin bütünüyle sönümlenmediğinin bir göstergesi olarak alınabilir.

Mayıs başında yaşanan bir başka gelişmenin bu bağlamda zikredilmesi yararlı olacaktır. Tunus devriminin hemen ardından işçi hareketinin ciddi bir yükseliş gösterdiği, Kral İkinci Abdullah'ın hükümetini günah keçisi yaparak harcadığı, kitlelere ciddi ekonomik tavizler vererek mücadeleyi savuşturduğu Ürdün, Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye olarak davet edilmiştir. Bunun tek bir anlamı vardır: Ortadoğu'nun ikirciksiz ABD müttefiki bu krallığı, Suudi Arabistan'ın güvenlik şemsiyesi altına alınmaktadır. Bırakın, bazıları hâlâ Arap devriminden “ABD dizaynı” olarak söz etsinler!

Yemen

Arap Yarımadası'nın güneyinde, Suudi gericiliğinin gölgesinde, Kızıl Deniz'e de kıyısı olduğu için stratejik bir önem taşıyan Yemen'de kitlelerin mücadelesi artık dört ayı doldurmak üzere. Yemen'deki mücadelede de yoksulluk ve yolsuzluğa karşı talepler merkezi bir rol oynuyor. (Burada, bu ülkeler bağlamında “yolsuzluk” kavramının daha demokratik rejimlerde olduğundan daha derin bir anlam taşıdığına işaret edelim. Tunus, Mısır, Yemen ya da Suriye'de “yolsuzluk” kavramı yüksek memurların ahlâksızlığı ve iş dünyasının amaçlarını gerçekleştirmede kirli yöntemlere

başvurmasından öteye, varolan koyu diktatörlüğün çevresinde kümelenmiş bir kapitalistler grubunun ekonomik varlıklarını neredeyse bütünüyle devletin olanaklarını **sistematik biçimde** kullanmaya borçlu olduğu bir durumu anlatmaktadır. Yani, “yolsuzluğa karşı mücadele”, kitleler açısından tam bilinçli biçimde olmasa da, rejimin ana dayanağı olan burjuva fraksiyonuna karşı mücadele anlamına gelmektedir.)

Yemen’deki mücadelede, gençliğin rolü çok önemlidir. Bu ülkede “gençlik” dediğimizde, özellikle Tunus’la karşılaştırıldığında önemli bir farktan söz ediyoruz. Her şeyden önce şunu belirtelim: Arap devriminde gençlik başka devrimlerde belki de karşılaşılmadığı kadar önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden, Araplar yaşanan devrimleri “thawret eş şebab”, yani “gençlik devrimleri” olarak anmaktadırlar. Elbette, bunun temelinde bu ülkelerin nüfus yapısı önemli bir rol oynar: Çoğunda nüfusun % 75’ine yakını 25 ya da 30 yaşının altındadır. Ne var ki, devrimlerde önemli rol oynayan gençliğin karakteri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Gençlik, Tunus’ta doğrudan doğruya proleter gençliktir: işsiz gençler, merdivenaltında çalışan işçi gençler, kent yoksulları vb. Mısır’da işçi gençliğin yanı sıra öğrenci gençlik de meydanlarda yaygın olarak boy göstermiştir. Yemen’de ise üniversite gençliği özel bir önem taşımaktadır.

Genel eğilimlere uygun bu veçhelerin dışında, Yemen çok karmaşık bir tarihi gelişmenin ürünü olduğu için devrim aynı zamanda bu tarihsel geçmişten kaynaklanan gerilimlerin etkisini de yansıtmaktadır. Bu gerilimler nedeniyle, sınıf mücadelesi burada da öteki çelişkilerle iç içe geçmiştir. Yemen, 19. yüzyıldan itibaren, Britanya İmparatorluğu tarafından sömürgeleştirilmiş olan Güney ile bağımsız Kuzey arasında bölünmüş bir ülkedir. Güney, hem ticari liman olarak hem de Hindistan yolunda stratejik bir uğrak olarak son derecede büyük önem taşıyan Aden limanı etrafında örgütlenmiş bir Britanya sömürgesi iken, başkenti Sana’a olan Kuzey, İmamlık denen bir monarşi altında yaşamıştır. Bu bölünme, 1960’lı yıllarda İmamlık devrildikten ve Britanya Aden’den kovulduktan sonra bile, ta 1990 yılına kadar devam ettiği için kuzey ile güneyin politik yapı ve kültürleri de çok farklıdır. Üstelik, birleşme kuzeyin hakimiyetinde olduğu için (bugünkü cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, birleşme olduğunda 11 yıldır Kuzey Yemen’in zaten başında idi), Güneylilerin bazı güçleri birleşmeden hemen sonra başarısız bir isyan örgütlemişlerdir. Yani ayrılıkçılık eğilimleri, hâlâ bir sorun olarak toplumun gündemindedir.

Yemen ayrıca İmamlarının mezhebi olan Zeydiliğin (bir tür Şiilik)

Kuzey’de önemli bir ağırlık taşıması dolayısıyla mezhep temelinde, özellikle Kuzey’de aşiret yapıları hâlâ ayakta olduğu için bu temelde de gerilimler yaşamaktadır. Nihayet, ülkenin Kızıl Deniz’e kıyısı olması ve bu yoldan Doğu Afrika’da, Sudan ve Somali gibi, İslamcılık açısından önem taşıyan ülkelere komşu olması, burayı El Kaide açısından da faaliyet alanı haline getirmiştir. El Kaide 2000’li yıllarda bu ülkede ABD askeri hedeflerine karşı çeşitli (bazıları çok başarılı) sabotajlar yapmıştır. Ali Abdullah Salih rejimi, El Kaide’ye karşı ABD’nin yakın bir müttefiki olduğu içindir ki, emperyalizm Yemen devrimi karşısında başından beri kararlı biçimde rejimin yanında durmuştur. Ancak son iki ay içinde, Ali Abdullah Salih elini iyice kana buladığında ve devrimin durmak bilmediği anlaşıncaya, ABD burada da Mısır’da olduğu gibi bir “düzenli geçiş” formülü aramaya başlamıştır. Ne var ki, Salih’in ABD’nin başka mutemet adamları lehine görevinden feragat etmesi projesi, defalarca başarısızlığa uğradıktan sonra, Yemen’deki mücadeleler son haftalarda Salih rejimi ile bir aşiretler konfederasyonu arasında bir çatışmanın ön plana çıkmaya başladığı bir gelişme göstermiştir. Haziran başında Salih ve bütün hükümet ve meclis önde gelenlerinin bir camideki patlama sırasında ağır biçimde yaralanmış olması, bu satırların yazılmakta olduğu günlerde, rejimin kendisinin “komada” olduğunu söylemeyi olanaklı kılıyor.

Suriye

Arap devrimci dalgasının en son sarstığı ülke olmakla birlikte, Suriye bazı bakımlardan Tunus ve Mısır’a daha yakın bir ayaklanmaya sahne olmuş bir ülkedir. Suriye’de 15 Mart’ta başlamış olan, yani bu satırlar yazılırken üç ayını doldurmak üzere olan isyan, hızını hiç kesmeden sürüyor. Bu isyanın Tunus’a ve Mısır’a gerek Bahreyn’den, gerekse Yemen’den daha fazla benzemesinin nedeni, Suriye’de bu sonuncularda olduğu gibi sınıf mücadelesinin etkisinin mezhep, aşiret, bölgecilik, dış politika gibi faktörlerle törpülenmemiş olmasıdır. Bununla kastettiğimiz, Suriye’de böyle karmaşık faktörlerin olmadığı değildir. Tersine, bu bakımdan Suriye örneğin Bahreyn’den çok daha karmaşık bir tablo sunar. Ama bu tablo, mücadelenin sınıfsal temellerde, burjuvazi ile mülksüzler arasında yürüyen doğasına gölge vurmamaktadır.

Suriye söz konusu olduğunda genellikle ilk vurgulanan nokta ülkedeki dinsel ve mezhepsel bölünmelerdir. Suriye’de rejimin, Sünni çoğunluk

üzerinde, Hristiyan ve Dürzilerin de desteğiyle, Alevilerin (Nusayrilerin) hakimiyetini sürdürmesini sağlayan bir rejim olduğuna kuşku yok. Ama Sünnilerin hepsinin rejimden şikâyetçi olduğunu söylemek için bir neden yok. Çok zenginleşmiş bir Sünni burjuvazi, kendi çıkarlarına gayet güzel hizmet ettiği için Baas rejimini ikirciksiz desteklemektedir. *The Economist* dergisi Beşar'ın ardındaki aile bireylerinin (ordunun önde gelen komutanlarından kardeşi Mahir ve eniştesi Asaf Şevket'in yanı sıra Suriye'nin en zengin işadamı olan kuzeni Rahmi Mahluf'un) dışındaki yapıyı şöyle tanımlıyor:

Bu aile üçlüsünün ardında, 'iktidarın ahfadı' diye bilinen, çoğu Hafız Esad'a yakın askerlerin ailelerinden gelen son derecede zengin bir parababaları ağı var. Bunlar petrol, gaz, turizm ve telekomünikasyona hâkimler. Eski bir istihbarat başkanı olan Behçet Süleyman'ın oğlu bir medya kodamanı; şeker tekeli, uzun süre görev yapmış bir eski savunma bakanı olan Mustafa Tlas'ın oğlunun elinde...Esad aynı zamanda Şam ile Suriye'nin ikinci kenti olan Halep'in Sünni tüccarlarının ve yüksek yerlerde bulunan çeşitli Dürzi ve Hristiyanların sadakatine yaslanıyor.

Rejimin karakteri bu. Kapitalistlerin bu rejimine karşı ayaklananlar en başta Suriye'nin işçileri ve köylüleri. Güneydeki Dera'a ve İzra kentleri tarım merkezleri; Şam'ın kıyısındaki Duma ve Muazamiye ise işçi kentleri. İsyanın merkezleri de esas olarak bunlar. İsyanın üçüncü odağı Suriye Kürdistanı'nda Kamışlo ve başka Kürt kentleri. Elbette, gösteriler Halep, Humus, Lazkiye, Banyas, Cebla gibi sayısız kente yayılmış durumda, ama merkezler bu üç odak.

The Economist dergisi, çeşitli etnik gruplar arasındaki ilişkilerin önemsiz olmadığını teslim ettikten sonra şu sonuca varıyor:

En büyük çatlak, ülkenin üzerinden silindir gibi geçen huzursuzluğun ana nedenlerinden biri, dini veya etnik gruplar arasında olmaktan ziyade varlıklılarla mülksüzler arasında.

Kısacası, Suriye'de mücadele esas olarak burjuva devleti ile mülksüzler arasında. Bu bakımdan, "devrim" nitelemesi, Tunus ve Mısır'dan sonra en çok Suriye'ye uygun. Ama bu ülkeyi Mısır ve Tunus'tan ayıran bir nokta var. Yukarıda anlatıldığı gibi, Tunus'ta gösterilerin başını tartışmasız biçimde işçi ve emekçi sınıflardan gençler çekiyordu. Hareketin en önemli örgütsel temsilcisi de bir sendikal konfederasyondur, yani işçi sınıfının bir

örgütü idi. Mısır'da Tahrir Meydanı'nda da, İskenderiye ve Süveyş gibi öteki büyük kentlerde de kitle daha genel anlamda "halk" idi, yani küçük burjuvazinin de büyük bölümünü içeriyordu, ama özellikle 11 Şubat'a doğru işçi grevleri son derecede hızla yayılarak devrime bir işçi karakteri kazandırıyor. Elde edilebilen sınırlı bilgiler çerçevesinde geçici bir yargı oluşturacak olursak, Suriye'de, Tunus'taki gibi, sokağa çıkan daha ziyade işçiler, kent yoksulları ve emekçi köylülerdir. Ama ne Tunus'ta olduğu gibi işçi örgütleri bir ağırlık taşımaktadır, ne de Mısır'da olduğu gibi tipik proleter eylemleri olan grevler vb. mücadeleye damga vurmaktadır. Dolayısıyla, Suriye devriminin burjuva muhalefetine çarkları içinde öğütülmesi olasılığı öteki iki ülkeden daha fazladır.

Sınıf mücadelesine ilişkin bu söylenenlerden sonra eklemek gerekiyor. Suriye devriminin bundan sonra nasıl gelişeceği, hem Suriye'nin ulus, din ve mezhep gerilimlerinin, hem de içinde bulunduğu bölgede oynadığı diplomatik ve askeri rolün etkisi altında belirlenecektir. Nusayrilerin azınlık oldukları halde iktidarı neredeyse yarım yüzyıla yakın bir süredir ellerinde tutuyor olmaları, yönetimin, Sünni burjuvaziye tatmin etmesinin yanı sıra, diğer azınlık din ve mezhepler için de Sünni çoğunluğa karşı bir güvence oluşturmaktan geliyor. Sünni toplumu içinde İslamcılığın güçlü olması, örneğin Hristiyanların hiç tereddütsüz laik Baasçılığı desteklemesine yol açıyor. (Mısır'da son yıllarda azgınlaşan, devrimle birlikte duralasa bile Mübarek'in düşüşünden sonra yeniden başını kaldıran Hristiyan düşmanlığı, Suriye Hristiyanlarına ek bir uyarı görevi yapıyor.)

Yine bu nedenle, Beşar Esad'ın rejimi İran'ın müttefiki olduğu ve Lübnan'da Hizbullah'ı, Filistin'de ise Hamas'ı desteklediği halde, ABD ve İsrail rejimden kurtulmaya çalışmakta en ufak bir acele göstermiyorlar. Henüz gerçek bir tehlike haline gelmemiş olan proleter iktidarı bir yana, devrimin İslamcılığı, yani Suriye somutunda İhvan-ı Müslimin'i (Müslüman Kardeşleri) iktidara getirmesi olasılığı, Esad'ı düşman bellemiş olan İsrail'i bile tereddüde düşürüyor. Ayrıca, unutulmaması gerekiyor ki, Beşar Esad yönetimindeki Suriye, Tayyip Erdoğan Türkiye'sinin de aracılık yaptığı bir süreçte, İsrail ile dolaylı görüşmelere girişmiş, yani ağır ağır olsa da Batı emperyalizmine yüzünü çevirmeye başlamış olan bir rejimdir.

Kimileri, Libya'ya alenacele yapılan askeri müdahaleden sonra, Suriye Baas rejimi de geleneksel olarak İsrail ve ABD'ye uzak duran bir rejim olduğu için emperyalizmin bu ülkeye de askeri müdahalesini bekledi. Bu, birincisi, Libya'da kavgaya (aşağıda değinileceği gibi) hâkim sınıflar içi bir

mücadele iken Suriye'deki mücadelenin büyük ölçüde sınıf mücadelesi olduğunu görmezlikten gelir. İkincisi de emperyalizmin Libya'ya saldırısının gerçek anlamının kavranamadığını gösterir. Emperyalizmin Kuzey Afrika'da Tunus ve Mısır devrimlerine karşı son tahlilde müdahaleyi sağlayabilecek bir üssü yoktur. Oysa Ortadoğu'da böyle bir üs vardır: Irak. Nitekim, tam da Suriye devriminin patlak verdiği günlerde Obama yönetimi Irak'tan (daha önce ilan edilmiş olduğunun tersine) 2011 sonunda askerlerini çekmeme niyetini belli etmiş bulunuyor. Bütün bunlar, emperyalizmin Suriye'ye hiçbir koşul altında askeri müdahalede bulunmayacağı anlamına gelmez. Bu ülkedeki gelişmeler kontrol edilemez bir noktaya ulaşp bütün Ortadoğu'nun, özellikle de İsrail'in istikrar ve güvenliğini tehlikeye sokarsa, Suriye'de önemli bir güç olan İhvan-ı Müslimin mücadelede ön plana çıkmaya başlarsa, daha düşük olasılıkla devrim proleter bir karakter kazanmaya yönelirse veya emperyalizmin çıkarlarını tehdit eden başka bir öngörülmedik gelişme yaşanırsa, böyle bir müdahale elbette gerçekleşebilir.

Suriye devriminin geleceği Türkiye'yi de her bakımdan doğrudan doğruya etkileyecektir. Bilindiği gibi, Türkiye son dönemde bölgede belirleyici bir güç olmaya çalışan bir politika izliyor. Bunun en önemli araçlarından biri Suriye politikası idi. Şimdi bu ülkenin sarsıntıya uğraması ile birlikte Türkiye'nin bölge diplomasisi krize girmiştir. Üstelik Suriye'nin kuzeyinde bir Suriye Kürdistanı olması ve PKK'nin burada önemli bir güce sahip olması, Türkiye'de Kürt halkının serhıldan eğilimleri gösterdiği böyle bir dönemde büyük bir güvenlik tehlikesi olarak algılanmaktadır. Suriye devriminin gelişmesinde Türkiye mutlaka etkili bir rol oynayacaktır.

Arap devriminin kara koyunu: Libya

Bütün devrimlerde hem halkın farklı katmanlarında, hem de belirli coğrafi bölgelerde genel eğilimlerden farklı, hatta onun tam tersine eğilimler görülmüştür. Tek bir ülke içinde bile devrim yaşanırken, bazı bölgeler karşı devrimin kalesi haline gelir. Bazen de halkın bir bölümü haklı şikâyetlerini dile getirirken karşı devrimci güçlerin oyuncağı haline gelir. Eğer bu tekil ülke içinde dahi olanaklı ise, o zaman uluslararası bir karakter taşıyan Arap devriminde elbette daha da kolay anlaşılabilir.

Tunus ve Mısır'ın neredeyse hemen ardından Libya'da başlayan isyan ve iç savaş elbette Arap devriminin uluslararası rüzgârının bir yan ürünü-

dür. Libya’da isyancı güçler, hiç kuşku yok, Tunus ve Mısır kitlelerinin ayaklanmasının başarısından cesaret alarak ayağa kalkmışlardır. Bu anlamda Libya da rüzgârın bir parçasıdır. Ama Libya’daki isyan Arap devriminin dolaysız bir ifadesi, bir parçası değildir. Bu isyan Arap devriminin işçi-emekçi karakterini taşımamış, sınıfsal bir dinamik göstermemiştir.

Bunun temellerini anlayabilmek için, önce Libya’nın şu ana kadar incelediğimiz bütün öteki toplumlardan farkını kavramamız gerekiyor. Bu çabaya petrol faktörüne eğilerek başlamak en uygunu görünüyor. Çünkü bu aşamaya kadar ele aldığımız ülkelerden bazılarında petrol bulunmakla birlikte ekonominin ve toplumun hayatını belirleyici bir nitelik taşıyor. Bir tek Bahreyn’de petrol önemli bir zenginlik kaynağı, ama yukarıda Bahreyn’in petrol rezervleri çok zengin olmadığı için erkenden farklı bir yola girmiş olduğundan söz etmiştik. Öyleyse, petrolün Arap toplumları üzerindeki etkisini ele alarak başlayalım

Petrol 20. yüzyıldan itibaren Arap dünyasının gelişmesine bir bütün olarak damgasını vurmuştur. Bu damga, iktisadi alan dışında en büyük etkisini elbette emperyalizmin Arap dünyası ile ilişkisinin kuruluş tarzında gösteriyor. 20. yüzyıl başından bu yana Ortadoğu’nun (ve daha geç bir aşamada Kuzey Afrika’nın) tarihine daha büyük etki yapan bir faktör düşünmek zor. Ama petrolün etkisi sadece uluslararası ilişkilere damga vurması ile sınırlı değil. Arap ülkelerinin iç yapılarının gelişmesinde de etkiler yaratmıştır bu enerji kaynağı. İç toplumsal yapılar açısından, büyük petrol (ve doğal gaz) rezervlerine sahip ülkelerde ortaya çıkan dolaysız etkiler ile petrol zenginliğinden nasibini alamamış ülkelerde ortaya çıkan dolaylı etkiler, bu iki tür ülke arasında büyük farklar yaratıyor.

Irak ve Cezayir (ve Arap ülkesi olmamakla birlikte İran) gibi, büyük petrol zenginliğine sahip olmakla birlikte nüfusu yüksek olan, tarihsel gelişmesi içinde daha modern bir sınıf oluşumu süreci yaşamış, daha gelişkin siyasi yapılara ulaşmış olan ülkelere farklı olarak, bir başka tür petrol üreticisi Arap ülkesi bütünüyle petrolün damgası altında bir tarihsel oluşum yaşamıştır. Esas olarak, KİK üyesi ülkelere söz ediyoruz. Bunları öteki Arap ülkelerinden ayıran bazı özellikler vardır. Birincisi, bu ülkeler kişi başına düşen ulusal gelir bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alırlar. Örneğin Katar kişi başına düşen 90 bin dolarıyla bu bakımdan dünya birincisidir! İkincisi, bu ülkelerin modern proletaryasının çok yüksek bir oranı yabancılardan oluşur. Üçüncüsü, bu ülkelerin toplumsal yapısı da, devletlerinin karakteri de büyük ölçüde petrol rantının yarat-

tığı olanak ve dinamiklerle belirlenir. Dördüncüsü, bunlar son yıllara kadar modern cumhuriyet rejiminin sadece kendisini değil en ilkel biçimlerini dahi tanımamanın yanı sıra kast tipi sosyal yapılara sahiptir. Örneğin bunların bir bölümünde hiçbir siyasi hakka sahip olmayan yabancı işçilerin yanı sıra, kadınların da hiçbir hakkı yoktur. Ayrıca, bazılarında yerli halkın pleb sınıflarının da hakları son derecede kısıtlıdır. Beşincisi, petrol rantı üzerine yükselen bu yapı kapitalizm-öncesi bir toplumsal ilişki tarzı olan aşiretlerin bu ülkelerde bazı başka Arap ülkelerine göre daha direngen olmasına yol açmıştır. Irak'ta (özellikle Irak Kürdistan'ında), Cezayir'de (özellikle güneydeki Berberi kabileler arasında), Mısır'da (özellikle Yukarı Mısır diye anılan güneyde), Yemen'de ve başka Arap ülkelerinde de aşiret bir toplumsal yapı olarak direnmektedir, ama Körfez ülkelerinde ulusal politika üzerindeki etkisi çok daha ağırlıklıdır.

Libya, Körfez ülkelerinden bazı bakımlardan çok farklı olmakla birlikte, bazı bakımlardan da onlara benzer özellikler taşır. Önemli farklardan ilki, Libya'nın 1951'de emperyalizm tarafından başa getirilen Kral İdris'in hakimiyetini yıkarak 1969'dan itibaren (Kaddafi'nin kendine özgü üslubuyla "sosyalist halk cemahiriyyesi" olarak andığı) cumhuriyet rejimiyle tanışması, bütünüyle örümceklenmiş ortaçağ rejimleri altında yaşayan Körfez ülkelerine karşıt olarak, göstermelik de olsa doğrudan demokrasiye yaklaşan bazı denemeler bile (değişik zaman dilimlerinde "halk komiteleri", "devrim komiteleri", "arınma komiteleri", "yanardağ komiteleri") yapmış olmasıdır. İkincisi, kadınların Libya'da Körfez ülkelerine bütünüyle karşıt olarak formel hukuk açısından büyük ölçüde erkeklere eşit bir konuma yükselmiş olmasıdır. Üçüncüsü, kısmen bununla ilgili olarak, bazı Körfez ülkelerinin aksine, Libya'da ülkenin vatandaşları arasında formel siyasi haklar bakımından farklılıklar yaratan bir kast sistemi olmamasıdır.

Ama Libya'nın Körfez ülkeleriyle paylaştığı bazı sosyo-ekonomik ve politik özellikler de vardır. Bunların ilki büyük bir petrol zenginliği ile düşük nüfusun bir araya gelmesidir. Nüfusun düşüklüğü, örneğin Kuveyt, BAE veya Bahreyn'de olduğu gibi ülkenin küçüklüğünden kaynaklanmaz. Aynen Suudi Arabistan gibi, ülkenin topraklarının çok büyük bir bölümünün çöllerden oluşmasından kaynaklanır. Libya'nın yüzölçümü Türkiye'ninkinin iki buçuk katıdır, ama nüfusu son tahminlere göre 6 milyonu ancak biraz aşar, çünkü topraklarının sadece % 1,2'si tarıma elverişlidir. Yüksek petrol geliri ile düşük nüfusun bir araya gelmesi, rantıye devlete büyük olanaklar sağlar.

İkincisi, Libya'nın da proletaryasının önemli bir bölümü yabancıdır. Devletin elindeki büyük kaynaklar sayesinde muazzam bir altyapı geliştirme faaliyeti içinde inşaat sektörü büyük önem taşır. Burada yaygın biçimde yabancı işçiler (Türkiyeli, Çinli, Koreli, Vietnamlı, Filipinli vb.) istihdam edilir. Mısırlı işçiler bazen yüz binlerle, bazen milyonla sayılmaktadır. Üçüncüsü, petrol rantının Kaddafi tarafından aşiretlerin sadakatini satın almak amacıyla dağıtılması, bu kapitalizm öncesi toplumsal yapının gücünün önemli ölçüde muhafaza edilmesini sağlamıştır.

Arap devriminin girdiği bu petrol zengini ülkede gösterdiği sapma, büyük ölçüde bu özelliklerden etkilenmiştir. Libya'da isyan bir proleter ayaklanmasının değil, aşiretler ve bölgelerin hâkim sınıfları arasında bir hesaplaşmanın damgasını taşıyor. Kaddafi'nin Kral İdris'i devirdiği günden bu yana Libya'nın batısındaki aşiretler ile doğusundaki aşiretler arasında bir mücadele mevcuttur. Merkezinde başkent Trablus'un yer aldığı Batı, Bingazi'nin en büyük merkezini oluşturduğu Doğu'ya göre ulusal gelirden çok daha fazla pay almıştır. Trablus, ülkenin ikinci kenti Bingazi'den fersah fersah ileridedir. İşte Doğu'nun aşiretleri Arap devriminin yarattığı rüzgârı arkalarına alarak şimdi Kaddafi ile bu eşitsiz bölüşüm konusunda kozlarını paylaşmak istiyorlar.

Libya'nın bir proletaryası elbette var. Petrol sektörünün, altyapının işletilmesinin yanı sıra, deriden tekstile, gıdadan inşaat malzemelerine bir dizi sektörde çalışan Libyalı işçiler var. Bunun da ötesinde Libya, toprağının büyük bölümü çöl olduğu için son derecede yüksek kentleşme yaşamış bir ülke. Nüfusunun % 80'ine yakını kentlerde oturan bir ülkede, ne yaparsanız yapın hizmetler sektöründe bir proleterleşme mutlaka yaşanacaktır. "Kaddafi petrol gelirini bütün halka dağıtıyor" türü laflar, efsanedir. Libya bir sınıflı toplumdur, işçi sınıfına bedava cennet vermez. Bugün ülkede yüksek derecede işsizlik vardır (işsizliğin % 30'a kadar yükseldiğini ileri sürenler var) ve bu, olaylar esnasında başka ülkelerin müteahhit firmalarının şantiyelerinde çalışan yabancı işçilere gösterilen sert tepkileri bir ölçüde anlaşılır kılmaktadır.

Ancak, petrol rantiyesi devlet, onyıllar üzerinden, halkın bazı asgari ihtiyaçlarına karşılık verecek önlemleri de geliştirmiştir. İnsani Kalkınma Endeksi bakımından Libya dünyada 51., Afrika'da ise ilk sırada yer alır. (Türkiye'nin 83. sırada yer aldığını hatırlatmak karşılaştırma bakımından anlamlı olabilir.) Parasız eğitim ve sağlık, ucuz konut gibi alanlarda Libya birçok Arap ülkesinden ileridedir. Bu yüzden de bugünkü iç savaşın işçi sı-

nının ve emekçilerin çıkarları açısından ne getirip ne götüreceği dikkatle izlenmesi gereken bir şeydir.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Yerli proletaryanın sınırlı bir gelişme göstermiş olduğu, emekçi sınıfların devletin petrol gelirleri dolayısıyla uygulama olanağını bulduğu tedbirler sayesinde Tunus, Yemen ya da Mısır'daki kadar büyük yoksulluk batağında yaşamadığı, aşiretler arasında geleneksel olarak derin bir çelişkinin yaşandığı bir ülkede, dezavantajlı konumda olan aşiretler Arap devriminin yarattığı uygun ortamda ayaklanmışlardır. **Libya, toplumsal sınıfları boylamasına kesen toplumsal yapılar olan aşiretler temelinde, hâkim sınıflar arasında bir iç savaş yaşamaktadır.**

Devrim ve savaş: Libya'ya emperyalist müdahale

Devrimle savaş tarihin ikizleridir. Her ikisi de varolan düzeni ve düzenlemeyi şiddetli biçimde sarsarak değiştirir. Yolları birçok kavşakta keşişir. Yukarıda savaşla daha baştan iç içe giren, hatta savaş biçimi altında başlayan devrimler olduğuna değinmiştik. Ne var ki, başlangıçta savaşla hiçbir ilişkisi olmayan devrimler de zamanla savaş biçiminde gelişir, gelişmek zorunda kalır ya da savaşla yenilgiye uğratılır.

Libya'daki ayaklanma mülksüzlerin bir isyanı değil, hâkim sınıflar arasında bir hesaplaşma olduğu için, Kaddafi rejiminin bazı unsurları ve ordunun bazı birlikleri hızla isyanın saflarına geçmiştir. Böylece, Libya'daki ayaklanma askeri açıdan incelendiğinde de, hızla devrim yaşayan ülkelerden farklı bir karaktere bürünmüş, neredeyse daha baştan bir iç savaş olarak başlamıştır. İç savaşta yaşanan can kayıpları ise, emperyalistler tarafından bir koz olarak kullanılmış ve bir askeri müdahalenin hukuki ve siyasi gerekçesi haline getirilmiştir. Dolayısıyla, bugün Libya'da bir çifte savaş sürmektedir: hâkim sınıflar arası bir iç savaş ve Libya'ya emperyalist bir müdahale.

Emperyalizmin bir ay bile sürmeyen bir süre içinde Libya'ya saldırması, savaş tarihinde eşine kolay kolay rastlanamayacak bir olaydır. Saldırının sözde hukuki çerçevesini oluşturan “insan hayatını koruma” gerekçesi, artık büyük kitleleri dahi kolay kolay ikna edemeyecek bir yeni emperyalist yalan olarak sırtıtmaktadır. Öte yandan, Kaddafi 2003'ten itibaren Avrupa emperyalist burjuvazisiyle tam anlamıyla kol kola girmiş, geçmişte kanlı bıçaklı hele geldiği ABD emperyalizmi ile dahi barış yapmış oldu-

ğuna göre, emperyalizm Kaddafi'ye saldırmak için fırsat falan da aramamaktaydı. O zaman ne olmuştur? Türkiye solunda ezbere söylenen, Tayyip Erdoğan'ın söyleminin ötesine geçemeyen “petrol” açıklaması, daha da ezberci bir kafa yapısını teşhir eden “Libya halkı yalnız değildir!” sloganı ile tamamlanıyor. Hangi Libya halkı? Ortasından ikiye yarılmış, birbiriyle savaşmakta olan bir halkın hangi parçasına “Libya halkı” denmektedir?

Libya savaşı, sadece ve sadece tek bir şekilde anlaşılabilir: **Kuzey Afrika'da yaşanmakta olan iki devrime karşı emperyalizmin karşı devrimci bir hamlesi** olarak. Akdeniz'i kendi hakimiyetinin gölü sayan Fransa ve onun “Akdeniz İçin Birlik” adlı uluslararası örgütü daha yeni kurdurmuş olan cumhurbaşkanı Sarkozy başta olmak üzere, Avrupa emperyalizmi ve onun destekçisi ABD emperyalizmi, Kuzey Afrika'da devrimin derinleşmesi veya emperyalizmin çıkarlarına aykırı başka bir yola girmesi olasılığı karşısında şimdiden devrimin iki ülkesi Tunus ile Mısır arasında kendilerine göbeğinden bağımlı bir dost rejim, bir politik-askeri “üs” edinmek için harekete geçmişlerdir. Kaddafi'yi yenmek için tek şansı emperyalizmle işbirliği olan Libya muhalefeti, iktidara gelirse gelecekte elbette emperyalizmin sözünden çıkamayacaktır.

Öyleyse, sosyalistlerin ve anti-emperyalistlerin yapması gereken, emperyalizmin Libya'dan kovulması için gerekli olan her türlü çabayı göstermektir. Tunus ve Mısır devrimlerini emperyalizme karşı savunmak isteyen, Libya'ya karşı açılmış olan emperyalist savaşta emperyalizmin yenilgisi için çalışmak zorundadır. **Arap devrimini savunmanın yolu emperyalist savaşa karşı tavrı almaktan geçmektedir.**

Durum bu kadar berrakken, solda kimileri hâlâ artık onyıllardır tekrarladıkları argümanları tekrarlayarak “ne yani, Kaddafi'yi mi destekleyeceğiz?” diyebiliyorlar. Oysa meselenin Kaddafi ile yakından uzaktan ilgisi yoktur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kaddafi son yıllarda emperyalizmle bütünüyle barışmıştır ve birçok ortak ekonomik girişimde bulunmuştur. Emperyalist hava kuvvetlerinin bombaladığı, Tunus ve Mısır'da sürekli devrim ihtimalidir. Askeri müdahaleye bunun için karşı çıkılmalıdır. Emperyalizmin Libya'dan geri çekilmesinin bedeli şayet Kaddafi'nin ayakta kalması olacaksa, bu ancak mücadelenin bir yan ürünüdür. Arap devrimini savunmak, Kaddafi'nin başta kalması ya da emperyalizme hizmette kusu ru etmeyeceğini defalarca ilan etmiş muhalefetin üstün gelmesi olasılıklarının her ikisinden de katbekat önemlidir.

Bu saptama, Arap devrimi kavramının da sınanacağı ve sınavdan geç-

tiği bir noktayı ortaya çıkarıyor. Arap devrimi tek tek ülkelerin devrimleri ötesinde uluslararası gerçekliği olan bir bütün olmasa, emperyalizmin Libya'ya açtığı savaşın anlamını kavramak mümkün olmazdı. Devrim çoktan uluslararasılaşmıştır.

Sürekli savaşa karşı sürekli devrim!

Aslında, daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Libya olayı iki büyük tartışmaya çok önemli ışık tutuyor ve çok önemli bir noktayı da belirgin biçimde ortaya koyuyor. Birincisi, ta 1990-91 Birinci Körfez Savaşı'ndan beri Türkiye solunda sürmekte olan bir tartışmayı bir kez daha gerçekliğin testinden geçiriyor. Körfez Savaşı'nda ABD ve müttefikleri sözümona Saddam'ın ordularının işgal etmiş olduğu Kuveyt'in egemenliğini korumak için Irak'a saldırınca, biz, sosyalistlerin bu savaşta saflarını ikirciksiz biçimde seçmesi ve emperyalizmin yenilgisi için mücadele etmesi gerektiğini berrak bir tarzda savunmuştuk. Solun çok önemli bir bölümü ve Kürt hareketi ise, farklı gerekçelerle de olsa, bunun Saddam gibi bir canıye destek vermek anlamına geleceğini, dolayısıyla bu savaşta tarafsız kalmak gerektiğini ileri sürmüştü. (Sol liberaller, bir de Kuveyt'in petrol şeyhlerini nasıl kurtarabileceklerinin derdine düşmüşlerdi!)

Bu tartışmada kimin haklı olduğu, emperyalizmin, Kuveyt bahanesi ortadan kalktıktan sonra da Irak'ı kısıvrak bağlamasıyla yavaş yavaş ortaya çıktı. Ardından, 1999 Kosova ve 2001 Afganistan savaşları emperyalizmin niyet ve politikalarını iyice teşhir etti. Ama esas 2003 Irak savaşı ve işgaliyle birlikte solun önemli bir bölümü meselenin emperyalizmin dünya çapındaki politikalarının askeri araçlarla uygulamaya konulması olduğunu iyice fark etti. Yine de, ister Yugoslavya, ister Afganistan, ister 2003 Irak söz konusu olsun, solun bir bölümü halkın gerisinde kalıyordu. Halk her şeyi çoktan kavramıştı, ama “demokratik” saygınlığının bozulmasından korkan sol, hâlâ “ne ABD, ne Miloşeviç”, “ne ABD, ne Taliban”, “ne Sam, ne Saddam” teranesini sürdürüyor ve böylece **karşı olduğu savaşlarda tarafsız kalma becerisini gösteriyordu!**

Bu sol, Irak halkı (ve Afgan halkı) ABD işgaline karşı direnirken de “bunlar Saddamcı, şunlar İslamcı” gerekçeleriyle direnişi desteklemekten kaçınıyordu. Biz ise ısrarla, emperyalizmin yenilgiye uğratılmasının önemi vurguluyor, bir halkın yurdunu emperyalist işgale karşı savunması söz konusu olduğunda, onu yöneten siyasi hareketlerin karakterine bak-

manın, son tahlilde, emperyalizmin işgaline destek olmak anlamına geleceğini belirtiyorduk

Emperyalizmin yenilgisi için mücadele etmenin önemi, şimdi bütün haşmetiyle ortaya çıkmıştır! Biz emperyalizmin yenilgisi için mücadele etmek gerekir derken gerekçe olarak şunu vurguluyorduk: Emperyalizm, karşı devrimci kampın en güçlü güvencesi, gericiliğin esas merkezidir. İşte şimdi Arap devriminin karşısına emperyalizm dikilmiş bulunuyor. Emperyalizmin Libya'daki savaşı tamı tamına **devrim ile karşı devrimin karşı karşıya gelişidir**. Burada, emperyalizmin karşısında durmaktan başka çare yoktur. Bunu yapmayanlar devrimin yanında durmayı reddetmektedir! Bu doğruysa, solun eski tarafsızlık politikası iflas etmiştir!

Bu da bizi ikinci büyük meseleye getiriyor. Devrimci İşçi Partisi'nin öncülü İşçi Mücadelesi, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD devletinin tavrı ortaya çıkar çıkmaz, önümüzdeki dönemin bir uzun emperyalist savaşlar silsilesi temelinde gelişeceğini saptamış ve (o dönemin ABD Genelkurmay Başkanı'nın "bir insan hayatından daha uzun süreceğini" öngördüğü) bu savaşa "sürekli savaş" adını vermişti. Bize göre, bu savaş, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Çin'in içten içe yaşadığı kapitalist restorasyon sonucunda Avrasya'da doğan yeni durumda bir emperyalist paylaşım dinamiğinin başlamasının ürünüydü ve bu paylaşım mücadelesi mantıksal sonucuna ulaşana kadar durmayacaktı. Yani pasifist bir tavırla barışı hâkim kılmaya çabalamak yetersizdi. Emperyalizmin üçüncü defa serbest bıraktığı bu militarist dinamiğin karşısına ancak devrimle çıkılabilirdi. Bu dönemde merkezi şiar "Sürekli savaşa karşı sürekli devrim!" olmalıydı.

Arap devrimi bu şiarın hayalci olmadığını göstermiştir. Emperyalizmin Libya'ya açtığı savaş ise, içinden geçmekte olduğumuz dönemin ana aktörlerinin gerçekten bu şiarda cisimleşen iki tarihsel aktör olduğunu: **Bu dönem, sürekli savaş ile sürekli devrimin boy ölçüşme dönemidir. Sürekli devrimin ilk atılımına emperyalizm derhal sürekli savaşı bölgenin bir başka ülkesine taşıyarak vermiştir.**

Bütün bunlar, Arap devrimi konusunda çok önemli bir noktayı da açıklığa kavuşturuyor. Arap devrimi, birazdan daha ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız gibi, bugüne kadar siyasi program bakımından çok bulanık bir yönelişi ortaya koymuştur. Kitle hareketi, her bir devrimin yaşandığı ülke içinde bile nasıl ilerlenmesi gerektiği konusunda, berrak fikirlere ya da hiç olmazsa fikir kümelerine sahip değildir. Devrimin dış politikası konusunda ise, emperyalizme karşı temkinli bir mesafe ile Arap kitlelerinde

her zaman varolan genel bir anti-Siyonizmin ötesinde hemen hemen hiçbir belirgin yöneliş görünmemektedir. Oysa şurası açıktır: Arap devrimi, ister bir politik devrimin sınırları çerçevesinde, ister daha da öteye bir sosyal devrim karakteri kazanarak ileriye doğru yürüyecekse, bu, **mutlaka emperyalizm ve Siyonizm ile mücadeleyi içermek zorundadır**. Libya'ya yapılan ve (yanlış anlaşılmasa için tekrarlayarak söyleyelim) Kaddafi rejiminden çok daha önemlisi Arap devriminin bütününe hedef alan emperyalist askeri müdahale, bu noktanın belirgin biçimde açığa kavuşmasını sağlamıştır.

Arap devriminin vaadi

Arap devrimi, bütünüyle akım bir devrim olarak kısa süre içinde sönmülenmediği takdirde, dünya, İslam alemi, Ortadoğu gibi farklı ölçeklerde ve Türkiye üzerinde önemli etkiler yaratmaya adaydır, hatta şimdiden yaratmaya başlamıştır. Burada bu etkiler arasında en önemli olanlara kısaca değinelim.

Her şeyden önce, **Arap devrimi, dünya kapitalizminin 2007-2008 dönemeci ile başlayan Üçüncü Büyük Depresyon'unun ilk devrimidir**. Dünya çapındaki ekonomik kriz, Arap devrimlerinin patlak vermesinde birinci planda rol oynamıştır. Hem Tunus, hem de Mısır AB ile yakın ekonomik ilişkiler içinde olan ülkelerdir. Dünya krizi AB dolayısıyla bu ülkelerde ciddi bir sarsıntı yaratmıştır. Bu, işçi ve emekçi sınıflara artan işsizlik ve yoksulluk biçiminde yansımış, bunlar gıda fiyatlarının rekor artışı ile birleşince, bu ülkelerde zaten büyük ekonomik sorunlardan muzdarip kitleleri ve özellikle gençliği bir barut fıçısı haline getirmiştir. Bir kıvılcım bu patlayıcı maddeyi berhava edebilirdi. Tunus devriminin şehidi Muhammed Buazizi'nin kendini yakması işte böyle bir kıvılcım olmuş, Tunus'taki bu parlama, bütün Arap dünyasında bir orman yangınına dönüşmüştür.

Bunun anlamı şudur: Dünya çapında ekonomik krizin patlak vermesinin hemen ardından ısrarla belirttiğimiz gibi, kapitalizmin bu tür derin krizleri sınıf mücadelesini keskinleştirir ve devrim ve karşı devrim eğilimlerini birlikte gündeme getirir. Arap devrim(ler)i bu önermenin test edilmesi ve doğrulanması olmuştur. Öyleyse, önümüzdeki dönemde dünyanın başka bölgelerinde de devrimci parlamalar ve krizler beklemek ve, en önemlisi, bunlara siyasi olarak hazırlanmak gerekir.

Büyük Depresyon'un Arap dünyasında yarattığı bu sarsıntı, aslında

komşu bir coğrafyada yaşanmakta olan mücadelelerle ilişkilendirilmelidir. Büyük Depresyon'un yarattığı ekonomik zorluklar karşısında en büyük sınıf mücadeleleri Avrupa'nın Akdeniz havzasındaki ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Yunanistan bu konuda açık arayla başı çekmektedir. Ama onun dışında İtalya, Fransa, İspanya, hatta Akdeniz'e kıyısı olmamakla birlikte kültürel olarak Avrupa'nın Latin-Akdeniz kuşağına dahil olan Portekiz, belirli aralıklarla çok büyük sınıf mücadelelerine sahne olmaktadır. Bunların bazılarının (en belirgin olarak Yunanistan ve Portekiz'in) iflas halinde ülkeler olması, bazılarının da (örneğin İspanya) krizden en ağır etkilenen ülkelerden olması, bu mücadelelerin devam edeceğini neredeyse garanti ediyor. Bu uygun ortam dolayısıyla, Arap devriminin, özellikle olayların devrim karakterinin en belirgin olduğu iki Kuzey Afrika ülkesinin, Tunus ve Mısır'ın Avrupa'nın Akdeniz kuşağındaki ülkelerde işçi ve emekçi kitlelerini etkilemesinin beklenmesi gerektiği ortadaydı. Nitekim, biz bu olasılığa daha ilk günden değindik.

Mayıs ayının ortalarından itibaren bu öngörü bütün gücüyle gerçekleşmeye başlamış bulunuyor. Önce İspanya'da, ardından Yunanistan'da, kitleler meydanlara akarak ekonomik krizin etkisini ve siyasi sistemi protesto etmeye başladılar. Bu yazı yazıldığı sırada, Madrid'deki Puerta del Sol Meydanı bir ayı aşkın bir süredir, kendine M-15 (15 Mayıs) hareketi adını veren bir hareket tarafından kurulmuş olan bir kampın sahnesi olarak bütün dünyanın dikkatlerini üzerine toplamıştı. İspanya'nın öteki kentlerindeki ana meydanlar da, özellikle de bir ara polisin boşaltmaya çalıştığı, ama kitlelerin yeniden işgal ettiği Barselona'nın Catalunya Meydanı da benzer eylemlere sahne oluyor.

Mayıs sonunda, İspanya'daki bu eylemler ekonomik iflas ihtimaliyle tam anlamıyla boğuşmakta olan Yunanistan'da benzer bir mücadeleye yol açtı. İspanya'nın M-15 ya da öteki adıyla *indignados* ("öfkeliiler") hareketini kendine örnek olan Yunanistan'da da protestolar devam ediyor ve her gün katılım artıyor. Öyleyse, Akdeniz sadece güney (Tunus ve Mısır) ve doğu (Suriye) kıyıları ile değil, kuzey kıyısı ile de bir yükselen devrim kuşağı haline gelmektedir. Elbette, Mısır'da olan bitenin Yunanistan'a, diyelim Suriye'ye yapacağı etki kadar büyük bir etkisi olmasını beklemek doğru olmaz. Elbette, ne İspanya'da, ne de Yunanistan'da mücadelelerin Tunus, Mısır ve Suriye'de olduğu gibi şimdiden birer devrim olarak anılması mümkün değildir. Ama eğilim o yöndedir. Daha önemlisi, hem İspanya'da, hem de Yunanistan'da kitle hareketi özellikle Kahire'nin Tah-

rir meydanını örnek aldığını açıkça ilan ediyor.¹

Arap devrimi dünya çapında bir başka anlamda daha önemli bir virajı müjdeliyor. Uluslararası burjuvazi 1980’li yılların başından itibaren neoliberal taarruz temelinde inisiyatifi ele geçirmişti. Bunun ardından 1989’da Berlin Duvarı’nın çöküşüyle simgelenen, pratik olarak Avrupa’daki ve Asya’daki bütün işçi devletlerinin çökmesi veya içten içe çürümesiyle sonuçlanan gelişme, dünyada uzun sürecek bir gericilik dönemini açtı. 1979’dan 2000’li yıllara kadar tek bir muzaffer devrim yaşanmadı. 11 Eylül’ün yarattığı atmosfer ve emperyalist savaşlar döneminin perçinlenmesi bu atmosferi pekiştirdi.

Bu gericilik dalgası ilk kez 2000’li yıllarda Latin Amerika’da zorlandı. 2000’de Ekvador ve 2001’de Arjantin devrimci krizler yaşadı, 2002’de ABD destekli darbe karşısında Venezüella’da bir öndeirimci durum doğdu, ama en önemlisi Bolivya 2003 ve 2005’te ardı ardına iki evrede devrimin kazanmasının belki de eşğine geldi.

Latin Amerika’daki bu gelişmeler, dünya çapında ideolojik-politik dengeleri elbette etkiledi. Uluslararası sol üzerinde çelişik etkiler bırakmakla birlikte her halükârda, Seattle ve devamı ile birlikte düşünülünce, belirli bir umut atmosferi yarattı. Ama sosyo-politik bir gerçeklik olarak devrimin yükselişi Latin Amerika ile sınırlı kaldı. Bu kıta, devrimci hareketler ve akımlar bakımından hep çok önemli olmuştur, ama dünya kapitalizminin ekonomik, politik ve askeri hakimiyeti bakımından göreceli olarak çeperde yer alır. Arap devrimi ise, dünya sisteminin politik sınır merkezlerine daha yakın ve en önemlisi petrol ve doğal gaz dolayısıyla dünya ekonomisinin son derecede hassas dengelerini çok daha derinden etkileyecek bir bölgede patlak verdi. İşte bu yüzden, Arap devrimi dünya çapındaki gerici konjonktürün artık tersine dönmesini sağlayacak kadar önemli etkilerde bulunabilir.

İslam alemi, Arap dünyası ve Ortadoğu açısından ise Arap devrimi yepyeni bir dönemin açılması vaadini taşıyor. Yirminci yüzyılın ilk yarısı, Arap dünyasının (on dokuzuncu yüzyılda Mağrip’te başlayan bir sürecin devamı olarak) emperyalizm tarafından sömürgeleştirilmesinin tamamlandığı bir dönem oldu. 1952 Mısır devrimi ile birlikte başlayan ve adım adım birçok Arap ülkesine yayılan Nasırcılık ve Baasçılık, Arap dünyasına bir yandan emperyalizme karşı kısmi bir mücadele dolayısıyla bir ulusal gu-

¹ Bkz. Savvas Mihail-Matsas, “Sindagma’dan Puerta del Sol’a ve tekrar Sindagma’ya”, Gerçek Gazetesi sitesi (www.gercekgazetesi.net).

rur, bir yandan da bir devlet kapitalizmi temelinde daha modern sınıf ilişkileri getirecekti. Ama başta Mısır, Cezayir, Irak ve Suriye’de olmak üzere, kendine verdiği adla “Arap sosyalizmi”nin içten içe çürümesi ve (Mısır’ın Siyonist İsrail’i tanımasını getiren 1978 Camp David anlaşmasıyla en ileri ifadesini bulan) emperyalizmle yeniden bütünleşmesi, Arap dünyasında (ve genel olarak İslam aleminde) siyasal İslam’ın elini güçlendirdi.

1979 dönüm yılı oldu. Mısır Camp David anlaşmasının sonucu olarak İsrail’i tanıdı. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat’ın İsrail parlamentosu Knesset’teki görüntüsü Nasırcılığın cenaze töreni oldu. “Arap sosyalizmi” böylece emperyalizme teslim olurken, yine aynı yıl yaşanan İran devriminde Şah’ın devrilmesinden sonra devrimci kamp içinde yaşanan büyük mücadele sonucunda işçi sınıfını yenilgiye uğratan molla rejimi, ABD ile karşıtlığı temelinde anti-emperyalizmin sözcülüğünü devraldı. Yine aynı yıl, Kızıl Ordu’nun Sovyetler Birliği yanlısı bir hükümeti ayakta tutabilmek için Afganistan’ı işgaline karşı (ABD-Suudi-Pakistan destekli) radikal İslamcı Mücahidin, İslam dünyasının kurtarıcılığına soyundu.

Arap milliyetçiliğinin (“sosyalizmi”nin) çöküşü Arap solunun çöküşünün de yatağı oldu. Arap komünist partileri, Stalinizmin her yerde yaptığı gibi, Sovyet dış politikasının araçları gibi davranıyorlardı. “Arap sosyalizmi” Sovyetler Birliği’nin yakın müttefiki olduğu için, bu partiler, büyük baskı gördükleri ülkelerde bile “Arap sosyalizmi”ni neredeyse koşulsuz destekliyorlardı. Dolayısıyla, Arap milliyetçiliğinin prestij yitimi bunların da halkın gözündeki itibarının sarsılması oldu. Kendilerini milliyetçilikten ayıracak hiçbir özellikleri yoktu çünkü. Öte yandan, Afganistan’ın “komünist” diye bilinen (ve Stalinist Arap partilerinin sonuna kadar savundukları) Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi, bütün İslam dünyasında bir anti-komünist ruh durumu doğuruyordu. Nihayet, İran devrimi, İslamcılık ile sosyalizmin boy ölçüşmesinin meydan savaşı olmuş, savaşı İslamcılık kazanmıştı. Bütün bunlara, 1979’da Britanya’da Mrs. Thatcher’ın öncülüğünde ilk atılımını yapan neoliberalizmin sınıflar arasında dünya çapında dengeleri değiştirmesi eklenince, Arap (ve İslam) dünyasında milliyetçilik ile birlikte sosyalist hareketlerin de bir çöküş dönemine girmesini kavramak kolaylaşır. 1898-91 aralığında yaşanan işçi devletleri çöküşü, tabuta son çiviyi çakacaktı.

Arap devrimi bütün bu tabloyu değiştirme vaadini içeriyor. İşçi sınıfının önde gelen bir rol oynadığı büyük kitle eylemleriyle diktatörlerin devrildiği Tunus ve Mısır başta olmak üzere, devrimci bir dalga yaşayan

lkelerde işçilerin, gençlerin ve genel olarak kitlelerin bir bölümünün yüzlerini sosyalizme çevirmesi olasılığı yüksektir. Bu, 1952-1979 arası dönemde milliyetçilik, 1979-2011 arası dönemde İslamılık için geçerli olan yükselişin, 2011’den sonra sosyalist hareket için gündeme gelebileceği bir dönemin açılıyor olması anlamına gelir. Elbette, Arap dünyasında böyle bir değişim yaşanırsa, bunun Türkiye’ye de yansıması beklenebilir. Ne var ki, kitlelerin yüzlerini sosyalizme çevirebilmesi için toplumda sosyalizmin sesini duyuran odaklar gerekir. Bu mesele büyük ölçüde örgütlülük meseleleriyle i içe gelişecektir. Bu konuya aşağıda yeniden döneceğiz.

Arap devrimi derinleşerek devam ederse, bu, bölgenin jeopolitik ve jeostratejik dengelerinde de çok büyük değişiklikler anlamına gelecektir. Daha şimdiden İsrail’in Arap dünyasındaki başlıca güvencesi olan Mısır’ın rejiminde bir çatlağın ortaya çıkması önemlidir. Refah kapısının açılmasıyla birlikte İsrail’in Gazze ambargosunda bir yarık açılması, Arap devriminin ürünüdür. Öte yandan, ABD ve İsrail’in Mübarek Mısır’ıyla karşılaştırıldığında kendilerine karşı çok daha hasmane bir tutum içindeki Esad rejimini sarsmamaya zen göstermesi, emperyalizm ve Siyonizmin Arap devriminin statükoyu bozmasından nasıl rahatsız olduğunun çarpıcı bir örneğidir.

Nihayet, Arap devriminin Türkiye üzerinde de sayısız etkisi olacaktır. Daha şimdiden, Libya’daki gelişmeler Türkiye’nin müteahhit sermayesine önemli bir darbe vurmuştur. Ortadoğu’nun altüst olması da, AKP hkmetinin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun adı ile özdeşleşmiş yeni politikasını neredeyse iflasın eşiğine getirmiştir. Bir buçuk yıl önce “açıldığı” büyük bir tantana ile ilan edilen Suriye sınırı, şimdi mülteci akını ve o akının içine karışabilecek PKK unsurları korkuları yüzünden sıkı sıkıya kapatılmış durumdadır.

Kitle mücadeleleri açısından da Türkiye hâkim sınıflarının ve devletin Arap dünyasındaki büyük kitle seferberliğinin Türkiye’ye taşmasından büyük korku duyduğu kuşkusuzdur. Suriye ile birlikte Arap devrimi Türkiye’nin kapılarına dayanınca bu korku daha da artmıştır. Bu dalga Türkiye’ye sıırayacak olursa, bunun Kürt halkının serhıldanlar başlatması dolayımıyla olacağını ilk günden beri belirtiyoruz. Nisan’ın ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmeler bunun şimdiden gerçekleşmeye başladığını düşündürüyor. Sivil itaatsizlik eylemleri, çözüm çadırları ve “sivil Cuma”lar, Yüksek Seçim Kurulu kararına karşı bütün Kürt kentlerinin ayağa kalkması, Hatay ve Dersim’de öldürülen gerillalar için tutulan kitle-

sel “yas”ve en çarpıcısı Şırnak Uludere yakınlarında öldürülen 12 gerillanın cesetlerine ulaşmak amacıyla sınırların zorlanması sırasında gösterilen olağanüstü kararlılık, Kürt halkının kesinlikle bir serhıldan ruh durumuna girmiş olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye’nin Kürt bölgesi bir ön devrimci durum yaşamaktadır. 12 Haziran seçimleri sonrasında Kürt sorununun çözümü yönünde bir gelişme olmazsa, bu ön devrimci durumun bir devrimci patlamaya dönmesi sadece tetikleyici bir olayın gerçekleşmesine bakar.

Bu tür bir ruh durumunun Batı’nın kitlelerinde ortaya çıkmasının koşulları ise şimdilik ufukta görünmüyor. Ama 2010 yılının Tekel eyleminin dersleri unutulmamalı. İşçi ve emekçi kitlelerin ruh durumunun ne zaman ani bir değişiklik geçireceğini öngörmek devrimler tarihinin en zor meselesidir.

Arap devriminin karşısındaki tuzaklar

Arap devriminin Türkiye solundaki karşılama biçimi, solun geniş kesimlerinin yaşanan olayların (başarılı ya da başarısız) birer devrim olduğunu dahi yadsıması, ayrıca solun Libya’ya emperyalist saldırının ardındaki saiki kavramakta bütünüyle eksik kalması, tartışmayı çok tek yanlı bir tartışma haline getirme riski taşıyor. Yaşanan olayların gerçek doğasını anlatma kaygısı, Arap dünyasında yaşanan olayların bir devrimler zinciri olduğunun ısrarla vurgulanmasını, buna ilişkin argümanların ortaya konulmasını gerektiriyor. Bunun sonucunda, mücadelenin olumlu yanlarının tek yanlı olarak öne çıkarılması kaçınılmaz oluyor. Sanki her şey pürüzsüzce kitlelerin ve devrimin zaferine doğru ilerliyormuş gibi bir izlenim yaratma tehlikesi bile doğuyor. Son altı aydır Arap devrimi konusunda yazdığımız birçok yazıda ve yaptığımız sayısız konuşmada başımıza gelen hep bu oldu.

Oysa bizim kanımız, Arap devriminin kendi doğasından kaynaklanan büyük zaafırlarla malû olduğu, ayrıca karşısında çok ciddi tuzakların mevcut olduğu yönündedir. İronik görünebilir, ama biz Arap devriminin ya da tek tek Arap devrimlerinin geleceğinden çok umutlu değiliz. Nitekim tartışma bu kadar saçma bir mecraya dökülmeden önce, Tunus devriminin 14 Ocak zaferinin hemen ardından yazdığımız yazılarda Arap devriminin karşısındaki tuzak ve tehlikeleri dikkatli biçimde vurgulamıştık. Bu tehlikeler bugün de devam ediyor. Burada da, yer kaygılarıla özet biçimde de olsa, bu tehlikelere dikkat çekeceğiz. Bu alt bölümde tu-

zak ve tehlikeleri ele aldıktan sonra, bir sonraki bölümde devrimin kendi zaaflarına ışık tutmaya çalışacağız.

Arap devriminin önündeki en büyük tuzaklardan biri, devrimin “liberal demokrasi” fetişizmine kapılmasıdır. Onyıllardır en sınırlı demokratik haklardan yararlanamamış kitleler için demokrasinin kendi başına büyük bir değeri temsil ediyor olmasını anlamak gerekir. Ama Arap devrimini harekete geçiren dinamikler, esas olarak demokrasi değildir, yoksul işçi ve emekçilerin hayatının değiştirilmesidir. Demokrasi bu sorunun çözümü için bir araç olarak gündeme gelmiştir. Ne var ki, demokrasinin dahi elde edilmesinin zorluğu dolayısıyla, şimdi buna ilişkin talepler ön plana çıkmaya başlamıştır. “Liberal demokrasi”nin Arap devriminin ufkunu kapatması, aynı zamanda, “piyasa ekonomisi”nin benimsenmesi ve ABD ve AB emperyalizmleriyle (dolayısıyla İsrail’le) iyi ilişkilerin kurulması demektir. Kısacası, ABD ve AB’nin ilk turda kaybettiklerini ikinci turda geri almaları demektir. Şimdi emperyalizm Arap kitlelerini satın almaya yöneliyor. AB’nin ekonomik vaatlerinden sonra Obama da Arap halklarına (ve en başta Mısır’a) OPIC (Denizaşırı Özel Yatırım Kurumu) ve başka kanallardan milyarlar akıtmayı planlıyor.

Oysa bir şey açıktır: Şayet diyelim Tunus bu yola girecek olursa Muhammed Buazizi’nin kendini yakmasına neden olan toplumsal durum olduğu gibi kalacaktır. Öyleyse, Arap devrimini harekete geçiren, devrimin kendi önüne koymuş olduğu amaçlar gerçekleşecekse, Arap kitlelerinin emperyalizmin uslu demokrasileri olma perspektifini aşması, kendi ufuklarını kendilerinin yaratması gereklidir.

Elbette, bu tehlikeden daha da vahim olanı, Arap devrimlerinin aske-riye tarafından kitlelerden çalınmasıdır. (“Çalma” terminolojisi, Tunuslu devrimci kitlelerin terminolojisidir.) Devrimci süreçte Tunus ordusunun kendini bin Ali’den ayırarak ve halkın üzerine ateş etmeyerek yaptığı kurnaz manevra, meyvelerini vermiş ve ordunun devrimin daha ileri doğru gelişmesinin önünde sağlam bir barikat oluşturması sonucunu doğurmuştur. Bin Ali’nin ülkeden kaçışının hemen ertesinde yazdığımız yazılarda, askeri darbenin Tunus devriminin önünde gerçek bir tehlike olduğunu belirtmiştik. Tarihin ironisi, bu senaryo, Tunus’ta değil Mısır’da gerçekleşti! 11 Şubat’ta Mübarek düşer düşmez yazdığımız yazıda belirttiğimiz gibi, Mısır devriminin ilk evresi, hem diktatörün düşmesiyle, ama hem de yönetimin ordunun eline geçmesiyle sonuçlandı. Şimdi Mısır’da ordu Mübareksiz bir Mübarek rejimi sürdürebilmek, ama daha da önemli olarak

kitle hareketinin yeniden yükselerek radikal mecralara girmesini her ne pahasına olursa olsun engellemek için her türlü manevrayı yapıyor. “Her ne pahasına olursa olsun” dememiz boşuna değil, çünkü Mübarek rejiminin ve onun ordusunun şimdi devrimin yeniden yükselme potansiyelini durdurmak için, eskiden vebadan korkar gibi korktuğu İhvan ile işbirliği yaptığına ilişkin belirtiler mevcut! Askeri bir yönetimin “liberal demokrasi” seçeneğinden bile daha vahim olacağını söylememizin nedeni, “liberal demokrasi” seçeneğinde olduğu gibi bu seçenekte de “piyasa ekonomisi” ve emperyalizmle sıkı işbirliğinin çok yüksek olasılık olmasıdır. Yani askeri seçenekte öteki seçeneğin bütün kötü yanları vardır, bir tek burjuva da olsa, formel de olsa demokrasi eksiktir!

Arap devriminin karşısındaki üçüncü tehlike devrimin, 1979 İran’ında olduğu gibi İslamcılığın sultası ile sonuçlanmasıdır. Bunun koşullarının olmadığı söylenemez. Başta bütün Arap dünyasında örgütlü olan uluslararası karakteriyle İhvan olmak üzere, bir dizi İslamcı hareket bu ülkelerde en güçlü siyasi örgütlenmelerdir. Halkın genel olarak örgütsüzlüğü ve sosyalist hareketin aşağıda üzerinde duracağımız zafiyeti bir araya gelince, İslamcı hareketin büyük bir avantaja sahip olduğu ortaya çıkar. Aslında İslamcı hareket devrim sürecinde önemli bir rol oynamamıştır. Ne Tunus’ta, ne Mısır’da, ne de örneğin Suriye’de İslamcılar herhangi bir aşamada devrimin sürükleyici gücü olmuşlardır. Ama bunun bir boyutunun kurnaz bir taktik olması ihtimali de yok değildir. Her halükârda, devrimlere başta destek vermemiş olsalar bile, yeni ortama toplumun en örgütlü gücü olarak girmeleri İslamcılara büyük bir üstünlük sağlayabilir. Sonuçta varılacak nokta, aynı zamanda İslamcılara alternatif olabilecek güçlerin ne ölçüde örgütlenebileceği ile yakından bağlıdır. Mısır’da İslamcılar alternatif örgütlenmelerin güçlenmesine fırsat bırakmadan köşe başlarını tutabilmek için, ordunun kısıtlı “demokrasi” anlayışını bile desteklemekten kaçınmamaktadırlar.

Devrimin İslamcı bir yola sapması, sahadaki bütün oyuncular tarafından hesaba katılan bir olasılıktır. Bu konuda herhangi bir ikircikliliğe yer yoktur. Ama şayet bu doğruysa, Arap ülkelerindeki büyük toplumsal çalkantının, “Amerika’nın bölgeyi kendine uygun tarzda yeniden dizayn etmesi” olduğu yolundaki tez tam anlamıyla saçmadır. Çünkü ABD çok uzun yıllardır Tunus’un, Mısır’ın ya da Yemen’in diktatörlerini tam da İslamcılara karşı bir barikat oluşturuyor oldukları için desteklemiştir. Şimdi neden dönüp İslamcıları önünü açsın?

Devrimin zaafıları

Ne var ki, -bugünkü aşamada hareketi güçlü kılan- kendiliğindenlik gelecekte onun zafiyet kaynağı haline gelebilir. Hareketin gelecekte de berrak bir program ve kendi önderliği olmadan kendi haline bırakılacağını varsaymak, bir çaresizlik perspektifini benimsemek anlamına gelecektir. Çünkü söz konusu olan iktidarın ele geçirilmesinden başka bir şey değildir. En güçlü grevler bile -daha dağınık oldukları ölçüde durum daha da böyledir- bu soruna çözüm getiremez. Proletarya gelecek aylardaki mücadele süreci içinde görevlerinin ve yöntemlerinin kendisi için giderek berraklaştığını, saflarının pekiştiğini ve güçlendiğini hissetmezse, o zaman kendi saflarında bir çözülme ortaya çıkacaktır. Bugünkü hareketin ilk defa uyandırdığı geniş kesimler, bir kez daha pasifliğin içine düşecektir.

Lev Davidoviç Trotskiy, 1931²

Arap devrimi, yepyeni ve umut yaratan bir olgu olarak ortaya çıkmakla birlikte, çok büyük zaafı taşıyor. Bunların çoğu devrimin içine doğduğu dönemin özellikleriyle ilgili. Arap devrimi uzun bir gerici dönemnin ardından ortaya çıktı. 20. yüzyılın tarihine damgasını vurmuş olan, tarihin en önemli devrimlerinden Ekim devriminin nihai biçimde çözüldüğü 1991 yılının tam yirminci yılı. Bu yirmi yılın öncesinde bir de neoliberalizmin yükselişe geçtiği 80'li yıllar var. Yani kabaca otuz yıldır, elbette bazı inişlerle çıkışlarla, ama hâkim karakteriyle gerici bir dönemden geçiyoruz. Bu gerici dönem, sadece kitlelerin gözünde her türlü kolektif çözümün presitijini yitirmesine, hatta gerçekdışı görünmesine yol açmakla kalmadı; aynı zamanda ABD ve AB tarzı toplumsal ilişkileri, “liberal demokrasi”yi, “piyasa ekonomisi”ni (yani kapitalizmi) tek makbul hayat tarzı haline getirdi. Özellikle emperyalizme bağımlı ülkelerde bu emperyalist ülkelerin hayat tarzı, tabii en çok görece olarak daha yüksek bir refah düzeyine yaslandığı için, muazzam bir çekicilik kazanmış durumda. Dünya çapında uluslararasılaşma süreçlerinin (“küreselleşme” olarak anılan gelişmenin) hızla derinleşmesinin, ulaşımın kolaylaşmasının ve ucuzlaşmasının ve başka faktörlerin etkisi altında, Latin Amerika’nın, Afrika’nın, Ortadoğu’nun gençliği artık büyük çoğunluğu ile ABD’de ve AB ülkelerinde yaşamının özlemiyle yanıp tutuşuyor. Emperyalizme bağımlı ülkelerin büyük kitlelerini geçmişte ulusal kurtuluş fikirleri ve sosyalizmin vaadi ateşlerken, günümüzde liberal demokrasi ve piyasa ekono-

² Bu pasaja dikkatimi çeken Kemal Ülker’e teşekkür ederim. Trotskiy’in 1931 tarihli “İspanya’da Devrim” başlıklı makalesinde yer alan bu pasajın çevirisini de Kemal Ülker’e borçluyuz.

misı esas özlem nesneleri haline gelmiş durumda.

Bu gerıcılık döneminin tarihte daha önce yaşanan gerıcılık dönemlerine göre esas ayırıcı yanı **ideolojik dağılma**. Bunu kolektif çözümlerin doruğu olan Marksizmin, Komünist Manifesto'dan bu yana geçen 160 yıllık zaman dilimi içinde en zayıf döneminden geçiyor olmasıyla ölçebiliriz. Başka dönemlerde (örneğin 1930'lu yıllarda) işçi sınıfının sendikal örgütleri ve sosyalist hareketler büyük darbe yemiştir. Ama ideolojik olarak Marksizm, sosyalizm, sınıf mücadelesi vb. prestijinden bu kadar çok şey yitirmemiştir. Bugün elbette örgütlerde de kısmi bir zayıflama vardır. Ama örgütlülük alanında bile esas erozyon ideolojiktir. Bütünöyle ayakta olan, hatta iktidarda olan "sol" örgütler vardır: Bunun uç örneği Brezilya'daki İşçi Partisi'dir (PT). PT eskisinden de güçlüdür, ama artık neoliberal bir sosyal demokrat partidir!

İşte Tunus'ta, Mısır'da, Suriye'de ve başka ölkelerde kitleler böyle bir dönemde ayağa kalktı, isyan etti, devrimci oldu. İçinde yaşadığı ekonomik ve politik koşullara karşı hissettiği hıncı kendine silah yaparak sokaklara, meydanlara atıldı. Ama kafasının içindeki fikirleri, bütün bir tarihsel dönemin yarattığı ideolojik kalıpları akşamdan sabaha yıkması beklenemezdi. Üstelik bunlar "thawret üş şebab" demiştik; yani "gençlik devrimleri", nüfusun genç katmanlarının orantısız derecede büyük bir rol üstlendiği devrimler. Tunus'un veya Mısır'ın nüfusunun dörtte üçü 30 yaşın altındadır. Dünyada en son muzaffer devrimler 1979'un İran ve Nikaragua devrimleri. Üstelik ilki iki yıl içinde mollaların sultasına girdi, ikincisi ABD saldırıları altında içten içe çürüyerek 1990'da bütünöyle çöktü. Bu genç kuşağın yaşam diliminde, sosyalizmi, kolektif çözümleri, dayanışmayı savunan ideolojiler üzerinde yükselen, örnek alınacak hiçbir toplumsal ve siyasi atılım yok. Bunlar, emperyalist burjuvazinin uluslararası işçi sınıfına saldırı stratejisi olan neoliberalizmden çekiyor, işsiz kalıyor, merdiven altında çalışıyorlar, ama bu koşullara karşı **neye isyan ettiklerini bilmeden** ayaklanıyorlar. Bunlar, ABD ve AB tarafından ayakta tutulan rejimlere karşı ayaklanıyorlar, ama ABD ve AB'nin demokrasi retoriğinden umutlanıyorlar, onun vaad ettiği mali yardımdan etkileniyorlar. Devrimin pratiği ile bilinci arasında bir uçurum var. Kitlelerin toplumsal gücü ile ideolojik gücü muazzam bir eşitsiz gelişmeye tâbi. Arap yanardağı, **safdil devrimciler** tarafından yapılan **naif devrimleri** tarih sahnesine çıkarmış durumda!

Bu durum, tarihte birçok devrimde görölen bir eğilimi Arap devrimin-

de katbekat güçlü hale getiriyor. Kitleler kahraman bir eylemlilikle geçirdikleri bir ilk aşamada çok kısmi bir zafer kazanınca, geri çekilip nasıl bir kazanım elde edebileceklerini izlemeye başlarlar. Devrim yaşayan bir ülkede bütün psikolojik ortam, devrime sonuna kadar direnen güçler ve kadrolar dışında eski rejimin topa tutulmasına, herkesin kendisini eski rejimden ayırtmasına, eski düzenin çanak yalayıcılarının önemli bir bölümünün geleceğin kokusunu alarak devrimin yanına geçer gibi yapmasına yol açtığı için, devrim konusunda bilinçli bir planı olmayan kitleler bu tür güçlerin ve kadroların kendileriyle aynı amaca sahip olduğu zehabına kapılırlar. İşte bu eğilim, devrime çok zaman ve çok mevzi kaybettirir. Arap devrimi, çok uzun bir gericilik döneminin ertesinde geldiği için kitlelerin başka devrimlerde de görülen bu eğilimi çok ileri düzeylere ulaştırmıştır. Tunus'ta da, Mısır'da da kitleler, düzenin içinden çıkan kadro ve kurumlara bir ölçüde kredi açmışlardır. İlkinde eski rejimin sivil kadroları, ikincisinde ise Yüksek Askeri Konsey bünyesinde silahlı kuvvetler ülkeyi yönetmektedir. Kitleler devrimin görevlerini bu kokuşmuş kurum ve kadroların yerine getirmesini beklemektedir. Bu, kitlelerin kendiliğinden mücadelesinin devrimin esas, hatta neredeyse tek harekete geçiren gücü olduğu durumların büyük trajedisidir. Devrim ancak kitlenin en ileri kesimlerinin işin yürümediğini, görevlerin yerine getirilmesinin kasıtlı olarak ağırdan alındığını, devrimi çıkmaz yollara sokacak manevralar yapıldığını fark ettiğinde yeniden bir hamle başlatılmasıyla hızlanır. Hem Mısır hem de Tunus deneyimi bu çerçeveyi tekrar tekrar doğrulayan gelişmelerle doludur.

Devrimci Arap kitlelerinin tek talihsizliği bu devrimlerin uzun bir gericilik dönemin içine doğmuş olması değildir. Tarihe ilişkin bu faktörün yanı sıra, Arap coğrafyasında toplumsal hareketin hafızası da bu tür deneyimler bakımından çok zengin değildir. Arap toplumunun modern döneminde, statükoya bu tür başkaldırmanın iki biçimi de kitleleri pasfileştirici bir dokuya sahiptir. İslamcı hareketlerin büyük ölçüde alimlere ve liderlere biatı, onları yüceltmeye dayandığını uzun uzun anlatmaya gerek yok. Daha ilginç olan deneyim, 1952-1979 arasının anti-emperyalist tonlar taşıyan milliyetçi hareketler dönemidir. Ama bu akım da ya Nasır gibi çok güçlü ve diktatörce yöntemlere başvuran karizmatik liderlere yaslanır, ya da Suriye ve Irak'ta Baas'ın tarihinde olduğu gibi üst üste gelen askeri darbeler temelinde gelişmiştir. Yani kitlelerin bağımsız seferberliği bakımından Arap toplumunun çok güçlü bir geleneği yoktur. Bu bakımdan en güçlü deneyimlere Filistin halkının ve 1954-1962 arasında verilen ulusal kur-

tuluş savaşı sırasında Cezayir'in sahip olduğu söylenebilir. Belki kendini bir "halk cumhuriyeti" olarak andığı dönem için Yemen'i de tabloya dahil etmek mümkündür. Ama genel olarak alındığında, Arap toplumları halk devrimleri bakımından zengin bir deneyime sahip değildir.

Nihayet en önemli noktaya geliyoruz. Yukarıda sözünü ettiğimiz otuz yıllık büyük gericilik dönemi, genel olarak ideolojik alan üzerinde çok olumsuz etkiler bırakmanın ötesinde, işçi sınıfı partisi ya da daha genel olarak Marksist parti anlayışında da dehşet verici bir erozyona sahne olmuştur. Devrimlerde kitlelerin ideolojik yanı hiçbir zaman en güçlü yanı olmaz. Kitleler politikayı yaparak öğrenirler, fikirler yoluyla değil. Kitlelerin devrimci mücadelelerine ve amaçlarına uygun fikirleri bulmaları devrimci partiler aracılığıyla gerçekleşir. Dolayısıyla, bu dönemde de Arap kitleleri ideolojik bakımından ne kadar safdil olurlarsa olsunlar, şayet devrimin gelişmesi içinde belirli bir evrede ciddi bir Marksist parti karşılarına anlamlı (ve anlaşılır) bir program ile çıkarsa, onun fikirlerinin kendi amaçları ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu keşfetme kapasitesine sahip olacaklardır. Ama bugün Arap devriminde yokluğu ile devrimin bütün gelişmesine damgasını vuran işte bu tür Marksist partilerdir.

"Yokluğu ile devrimin bütün gelişmesine damgasını vuran" dedik. Bu cümlenin ağırlığını elbette bilinçli olarak seçtik. Devrimci partiler, proletaryanın ağırlıkta olduğu toplumlarda Marksist partiler, modern tarihte yaşanan bütün devrimlerde (bazen, Küba'da olduğu gibi, adları parti olmasa da) **belirleyici** bir rol oynamışlardır. Dolayısıyla, her kim bir devrimin zafer kazanıp kazanamayacağı sorusunu önüne koyarsa, onun iç ve dış başka bütün koşulları değerlendirme görevinin yanı sıra, belirleyici soruyu da sorması gerekir: Bu devrimi zafere ulaştırma görevini layıkıyla yerine getirebilecek bir devrimci parti var mı ya da devrimci süreç içinde böyle bir partinin oluşması mümkün mü? Eğer varsa ya da mümkünse, bu parti kitlelerin önderliğini kazanabilir mi?

Bu soruların her ikisine de olumlu cevap bir olasılık düzeyinde bile verilemiyorsa, o devrimin kısa vadede zaferle bitmesi olanaksızdır. Bugün, ne Tunus'ta, ne Mısır'da, ne Suriye'de, ne de mücadelelerin sürdüğü öteki ülkelerde, böyle bir partinin, asgari ölçeklerde dahi varolduğuna dair herhangi bir bilgimiz mevcut değil. Öyleyse, kaçınılmaz olarak şu sonuca varıyoruz: Ya devrimci süreç içinde bu tür bir parti/partiler inşa edilecektir, ya da Arap devrimi yenilgiye uğrayacaktır.

Bu tür partilerin devrim süreci içinde inşa edilmesi aslında son de-

recede güçtür. Marksist bir partinin bir devrime önderlik edebilmesi için devrim dönemi öncesinde, program, kadro birikimi, sağlam bir aygıtın oluşturulması, mali güç, uluslararası ilişkiler, ideolojik temel gibi alanlarda asgari bir gelişme göstermesi neredeyse vazgeçilmezdir. İşçi sınıfı ve genel olarak emekçiler içinde mevziler edinmiş olmak belki devrimci süreç içinde bir ölçüde doldurulabilecek bir boşluktur. Tarihte, bir devrim süreci içinde hızla güçlenerek işçi sınıfı ve emekçilerin safında eskisine göre çok daha büyük etkiye kavuşmuş partiler vardır. Ama bunların her biri, devrimden önce asgari bir düzeyde örgütlülüğe sahiptir.

Buna rağmen, devrimin öngörülemeyecek temposu, inişleri, beklemeleleri, yeniden çıkışları, devrimci bir harekete bu tür inşa için yeterince fırsat tanıyabilir. Tunus ve Mısır devrimlerinin ilk fırtına hızının bir süre boyunca durulmuş, devrimin soluklanmış olması devrimci partilerin inşası için bir avantaj bile olabilir. Burada başka ülkelerde örgütlü olan Marksist partilere çok ciddi bir görev düşmektedir. Bugün Arap kitleleri ve onlardan da daha çok devrimcileri, bu büyük çalkantıların onlara aşıladığı ruh durumu içinde devrimin programını ve taktiklerini ortaya atacak her fikri odağa son derecede açık olacaklardır. İster Arap ülkeleri olsunlar ister olmasınlar, başka ülkelerin Marksist partileri, devrimci çalkantıdan geçmekte olan ülkelerdeki devrimci parti, odak, grup ve çevrelere bütünüyle enternasyonalist bir anlayışla ellerini uzatmalı, yeni devrimci partilerin devrimin ateşi içinde inşasını, bu son derecede güç görevi yerine getirmeleri için onlara her bakımdan yardımcı olmalıdırlar.

Sonuç

Eğer bu yazıda Arap devrimi hakkında söylenenler asgari bir doğruluk payı taşıyorsa, o zaman ortaya çıplak bir gerçek çıkıyor: Arap devriminin zafer ulaşamaması halinde bunun en büyük sorumlusu, başta Arap ülkelerinde olmak üzere dünya çapında son otuz yıldır Marksizmin geçersiz hale geldiğini, hele hele Leninist devrimci parti fikrinin ve pratiğinin bütünüyle terk edilmesi gerektiğini savunanlardır. Stalinizm, 1930'lu yıllardan itibaren adım adım dünya komünist hareketini Sovyetler Birliği'nin bir uzantısı, bir dış politika aracı haline getirmişti. Bu harekete mensup partiler zaman içinde reformistleşiyor, devrimin karşısında konumlanan partiler haline geliyor, son aşamada da Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte liberalleşiyorlardı. İşte bu yeni sol liberal akımdır ki, bu partiler dışından

da katılımlarla otuz yıldır Marksizme ve Marksist devrimci parti fikrine ve pratiğine karşı savaşıyor dünya işçi sınıfının ve emekçilerinin en çok ihtiyacı olan silahtan, devrimci bir partiden yoksun kalmasına yol açtılar. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte yeni devrimci partiler kurulmasının artık önü açılmasına rağmen bu sağcı akım bunu engelledi.

Bugün hayatın pratiği Marksist partilerin hayatı bir kavşakta kitleler açısından elzem olduğunu ortaya koymuştur. Öyleyse, işe gelecekte bir daha aynı duruma düşmemek için Marksist partinin, proletaryanın devrimci öncü partisinin gerekliliğini saptayarak başlamalıyız.

Arap devrimi kaybetse bile, bir sonraki raunddan zaferle çıkabilmek için.

19 Haziran 2011